

Fondată: 1998
Anul XV

ELANUL

Nr. 137
IULIE
2013

REVISTĂ DE CULTURĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA CULTURALĂ „ACADEMIA RURALĂ ELANUL”
DIN GIURCANI, COMUNA GĂGEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

ȘTEFAN, ȘTEFAN, DOMN CEL MARE

Dan RAVARU

Dacă am vrea să rezumăm întreaga prețuire de care s-a bucurat Ștefan cel Mare și Sfânt, ajunge utilizarea acestei sintagme. Ceilalți mari voievozi care au ilustrat istoria națională au fost desemnați prin sintagme exprimând prețuire și recunoștință, începând cu secolul al XIX-lea. Astfel, statura impresionantă a lui Ștefan domină indiscutabil în mentalul colectiv românesc, acela unde a fost așezată încă din secolul al XVI-lea. De la contemporani, de la cei apropiați în timp de existența sa fizică până la contemporanii noștri, toți contribuie la constituirea celui mai deplin „laudatio” pe care a putut să îl primească vreun român de-a lungul secolelor.

Antologiile publicate sub egida firească a Sfintei Mănăstiri Putna, cea mai dragă ctitorie a Marelui Voievod, în primul rând volumul datorat lui Ștefan S. Gorovei, ne-au călăuzit în încercarea de a aduna împreună tot ce s-a spus mai frumos despre Ștefan, chiar și de către dușmanii săi. Am considerat necesar acest capitol ca o prezentare generală a celui care, în importante etape ale trăirii sale eroice, s-a aflat în spațiul istoric al Vasluiului.

Desigur, cei dintâi și cel mai bine l-au cunoscut și admirat românii. „Letopisețul anonim al Moldovei” prezintă sub anul 1465 biruința lui Ștefan de la Chilia, sub semnul gloriei militare, aceasta fiind închinată lui Dumnezeu, voinței acestuia fiind subordonate toate actele noastre: „Iar sâmbătă s-a predat cetatea și a intrat Ștefan voievod în cetate, cu voia lui Dumnezeu. Și-a rămas acolo trei zile, veselindu-se și lăudând pe Dumnezeu și împăciind oamenii din cetate. Și le-a pus acolo pe Isaiia și pe Bihtea pârçălabi și i-a învățat să păzească cetatea de limbile necredincioase”. Alături de elementele laudative din punct de vedere militar și religios, este subliniat și interesul juridic al domnitorului, dorința de armonizare între moldovenii și localnici. Apoi, pârçălabii sunt îndemnați să aibă grijă de cetate, să nu încapă în mâinile celor fără de Dumnezeu.

- continuare în pagina 5 -

Lacrima națiunii

Dan HORGAN

Ediția a IX-a „Hora Răzeșilor” Pogonești

Pogonești este un sat situat într-o vatră foarte veche, din timpul primilor Mușatini - întemeietorii Moldovei. Primul act descoperit până în prezent, care atestă existența satului Pogonești, este un act de vânzare de către Ștefan cel Mare a unei moșii către „nepoții lui Pogonel”, datat 14 octombrie 1489 (Ziua Cuvioasei Paraschiva), Suceava.

Nelipsiți de la târgurile de meșteri populari organizate de *Centrul Județean Pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui*, și în aprilie la Silver Mall, Răzeșii din Pogonești au încântat ochii dar și papilele gustative ale vizitatorilor ce au vizitat standul lor cu bunătăți, prăjituri pe care le puteam găsi în casele țărănești acum 25-30 ani. Un efect deosebit au avut sărmăluțele în foi de viță, dar, târgul fiind în ziua de Florii nelipsitele icre făcute în casă.

- continuare în pagina 2 -

Săpături arheologice în Cetatea getică de la Moșna, jud. Iași

Vicu MERLAN

Cetatea getică de la Moșna este una din cele mai extinse cetăți getice din Moldova, pe aceeași altitudine cu cele de la Bunești, Arsura și Crețești, fiind amplasată pe un platou al ramei estice a Podișului Central Moldovenesc, ce are spre est, la câțiva km Valea Prutului.

Față de satul Moșna este plasată la 2 km vest în Dealul Socilor. Din punct de vedere geomorfologic se constituie ca un pînten al petecului de platou ce are lățimea maximă în acest sector, pe interfluviul dintre Valea Moșnei și cea a Hrușcăi. Punctul maxim altitudinal se înregistrează pe movila-tumul, din partea de est cu 380 de metri.

În anul 2008, împreună cu un grup de cercetători de la Complexul muzeal Iași (Tamilia Marin, Mădălin Văleanu), susținuți logistic de primarul comunei Moșna Georget Popa, am realizat patru sondaje arheologice în diverse puncte din interiorul cetății, cu scopul de a „diagnostica” modul de răspândire al locuințelor, stratigrafia valului de apărare și a movilei-tumul.

Movila - tumul

- continuare în pagina 3 -

Ediția a IX-a „Hora Răzeșilor” Pogonești

(urmare din pagina 1)

Răzeșii din Pogonești au fost prezenți și la Sărbătoarea lor numită, cum altfel decât: „Hora Răzeșului”, de fapt a IX ediție și totodată târg de artizanat dar și de meșteri populari. Am fost întâmpinați de oameni primitivi și deschiși la suflet. Dar primul om care ne-a ieșit în cale cu același zâmbet blajin a fost învățătorul dar și starostele grupului răzeșilor, domnul Andrei Dumitru, un om de o bunătate deosebită care te cucerește cu vorba domoală dar totodată fermă.

Costumele populare purtate atât de grupul de juniori dar și de seniori sunt la fel de originale ca și melodiile - cusute de mame, bunici sau străbunici și păstrate cu grijă zeci de ani în lăzile de zestre. Daniel Stoian a mărturisit cu mândrie: „Cămașa pe care o port are o vechime de peste 70 de ani cămașă pe care a purtat-o bunicul meu la nuntă.”

Tot aici l-am reîntâlnit pe nea Ghiță în etate de 84 de ani, de fapt Ghiță Podoleanu care este chemat la toate nunțile din sat dar nu numai pentru a rosti în fața nunilor, a mirilor dar și a părinților lertăciunea. Această iertăciune în versuri mărturisește nea Ghiță nu vrea încă să o învețe nici un tânăr pentru a continua tradiția nunții noastre românești. Aceiași iertăciune am auzit-o în satul Epureni de Vaslui de la Anica Unguru o femeie de aceeași vârstă cu nea Ghiță.

Prezent la acest eveniment a fost și primarul comunei domnul Puițel Aurel, a viceprimarului Constantin Gelu și a secretarului Sava Mihalache care cu prilejul acestui eveniment a înmănat diplome de onoare „tinerilor căsătoriți” care au împlinit 50 de ani de căsătorie. Diplome au primit și Ansamblul Răzeșilor juniori care au participat la olimpiade județene și naționale unde au obținut rezultate deosebite. Deasemeni și trupa de dans etno „Crizantema” prospăt înființată, alături de echipa de dansuri populare „Micii Răzeși” a participat

la Bârlad în acest an la Festivalul „Ritmurile tinereții” unde s-au situat pe cea mai înaltă treaptă a podiumului.

Cred că merita acești inimoși pui de răzeși să le fie amintite numele și anume:

Vișan George, Stoian Andreea, Stoian Elena, Râpă Florin, Damian Georgiana, Mocanu Cosmin, Albu Alice, Vișan Cristian, Ioan Mihaela, Podoleanu George, Gorga Ana, Iordache Alexandru, Gandu Ionel, Nechita Marieta, Marin Bianca, Apostu Marius, Șerban Mirela, Cristea Mihai.

Din grupul Răzeșilor seniorii fac parte: Andrei Dumitru, Andrei Marin, Andrei Mariana, Abaza Nicoleta, Constantin Gheorghe, Constantin Nicoleta, Damian Constanda, Iordache Ionel, Iordache Vasilica, Andrei Emanoil, Stanciu Ioan, Stanciu Cassandra, Stoian Daniel, Șerban Ana, Știrbu Gheorghică, Timofte Elena, Timofte Neculai.

Cu aceleași bucate găsite în stil țărănesc am fost serviți la masă în curtea muzeului „Casei Răzeșului” pe mese făcute din lemn, bănci tot din lemn toate acoperite cu lăicere și păretare, unul dintre ele, achiziție recentă veche de ceva mai mult de 100 ani, așezate sub un umbrar de construcție țărănească. Casa Răzeșului, o casă cu o sală antreu și o cameră, de fapt este un muzeu construit dintr-o casă veche restaurată și plină de obiecte arhaice. Este salutară ideea de a păstra o scânteie din tradiția satului românesc într-o eră a modernismului.

O prezență care a făcut cinstire evenimentului a fost senatorul Gabriela Crețu. Dumneaei fiind o iubitoare a tradițiilor noastre populare, a cercetat atent standurile în care erau expuse lucrările meșterilor populari achiziționând din frumoasele ouă încondeiate specifice zonei noastre. Totodată a mărturisit, că are în colecție câteva sute de ouă încondeiate

te autentice din toata tara.

Aceiași răzeși au participat pe data de 26 mai la Zilele culturale ale Bârladului în manifestarea „Universul meșteșugurilor artistice tradiționale” în care sunt parteneri pe lângă Consiliul local Bârlad, Asociația Astronomică Sirius, Asociația Artă, Tradiții, Cultură, dar și Cercul Militar Bârlad care v-a fi și gazda evenimentului. Acești oameni inimoși au prezentat o șezătoare moștenită de la străbunii lor și care a avut darul de a anima și a uimi pe toți cei prezenți prin simplitatea dar și complexitatea acestei manifestări

Grupul folcloric Răzeșii va susține o reprezentație în cadrul spectacolului ce se organizează anual cu ocazia sărbătorii comunei Crucea, jud. Suceava; aceasta are loc în mod tradițional la mijlocul lunii septembrie.

Și anul acesta grupul va fi prezent în prima duminică a lunii septembrie la Târgul meșterilor populari.

Așteptăm să vedem cu ce ne vor mai încânta acești oameni vrednici.

Neculai I. ONEL

VENIȚI

Veniți în satul Frunțișeni
Să ascultați din nou legende spuse de săteni.
Plimbați-vă pe dealul Nucărie
Să rețrați frumoase clipe din copilărie.

Veniți ca să beți apă la fântânile din sat
Pe care bunicii și părinții le-au săpat
Duceți-vă cu toții în lăcașul sfânt,
Aprindeți lumânări pe cruce și mormânt.

Priviți pădurea, grădina și ogorul,
Umblați pe unde vă atrage dorul.
Îmbrățișați-vă măicuțele în prag
Și ștergeți-le lacrimile ce le curg șirag.

Curând noi vom pleca în veșnică uitare,
În triste locuri și visare,
Uitați de toți și doborâți de ani,
Vom duce dorul casei și grădinii cu castani.

Din vol. „Aștept”, Editura Sfera, Bârlad, 2013.

Săpături arheologice în Cetatea getică de la Moșna, jud. Iași

(urmare din pagina 1)

Centrul movilei excavat din vechime

Secțiunea Ș1 – prin valul de apărare

De amintit că în cetatea getică de la Moșna s-au mai făcut cercetări și în anul 1966 de către o echipă condusă de către dr. Adrian Florescu, ocazie cu care au fost trasate și cercetate câteva secțiuni, unele de peste 10 m lungime, în special în sectorul central-vestic. (FLORESCU 1966) Unul din șanțurile trasate pornea din zona centrală și secționa valul de vest până la fosa șanțului de apărare.

Astfel am trasat o **secțiune Ș1**, peste șanțul săpat de dr. Florescu, cu scopul de a face noi investigații asupra stratigrafiei valului de apărare și a „mantalei” cărămizii a acestuia. Secțiunea am trasat-o din interiorul cetății, cu 5 metri înainte de baza valului, secționând valul până în bază apoi coborând sondajul spre panta vestică sub nivelul de călcare al fosei șanțului de apărare, extinzându-ne spre vest la 5 metri după șanț.

În urma acestui sondaj stratigrafic de verificare am tras următoarele concluzii:

- valul de apărare getic a suferit mai multe etape de construcție și reconstrucție;

- fosa a fost adâncită și decolmatată de câteva ori;

- iar partea superioară a valului a fost „incendiată” intenționat cu scopul de a-i da rezistență în timp, observându-se în acest sens un strat gros de ardezie (argilă arsă, cărămie) cu grosimea cuprinsă între 10-40 cm.

Al doilea sondaj – șanțul Ș2, a fost realizat la 60 m N de movila-tumul, în partea central-estică a cetății, pe o lungime de 10 m și o lățime de 1,5 m, fiind adâncit până la circa -1,20 m. La partea superioară au fost descoperite fragmente ceramice bastarnice de sec. II (-0,40-0,50 cm), apoi getice între -0,50-0,60 m și hallstatiene târzii (-0,60-0,75 m). În caroul 10 a fost surprinsă o groapă hallstatiene G1, cu material ceramic, lutuală de perete arsă de culoare cărămie, cărăbuni arși și un os de animal.

La -0,80 m a fost identificat un nivel arheologic aparținând paleoliticului superior de tip gravettian (5 așchii din silex de Prut cu pigmentații albe și patină specifică). O piesă păstrează urme de cortex pe partea ventrală și pe o latură câteva rețușe ușor evidențiate. O altă piesă are urme de rețușare pe latura dreaptă și rețușe pe partea activă, care este oblică. Talonul este puțin pronunțat, păstrat parțial, iar pe partea ven-

Partea superioară avalului – stratul de ardezie

Secțiunea Ș2

trală se pot vedea urmele „undeii de șoc”. În caroul 1, pe latura de vest a fost identificată o **vatră de foc**, alcătuită din câteva pietre înroșite, ce constituiau fundamentul și laturile, și un strat de cenușă de peste 2 cm grosime. În dreptul carourilor 1 și 2, s-a trasat o casetă A spre vest, pentru a surprinde continuitatea vetrei de foc din acest perimetru. Vatra de foc avea o gardină realizată dintr-o piatră pusă pe verticală. După decopertarea integrală s-a surprins integral extensia vetrei de foc, care se întindea pe o suprafață de peste 2m². Vatra a fost „aranjată” pe postamentul unui calcar oolitic „in situ”, fapt care a pus în evidență porțiuni puternic arse „calcinat” și ușor friabile.

Astfel de vetre de foc paleolitice sunt rare, fiind descoperite și la Mitoc „Malul Galben”, Ripiceni, Huși „Dobrina” ș.a. (CHIRICA 1993, PĂUNESCU 1992, MERLAN 2006).

La 6 m sud de Ș2, am trasat o nouă **secțiune Ș3** cu lungimea de 20 m și lățimea de 1,5 m.

Față de movila-tumul secțiunea se găsește la 35 m spre nord. În nivelul hallstian au fost depistate 3 aglomerații de fragmente ceramice (carourile 1-2,8-9, 12-14), cu ceramică neagră cu luciu metalic ușor corodat de aciditatea solului. La peste -0,80 m adâncime au fost identificate 4 piese din paleoliticul superior:

Un gratoar pe așchie, din silex de Prut, de culoare albicioasă, cu partea activă dreaptă, ce prezintă urme laterale de retușe până la talon, iar pe latura dreaptă păstrează urme de cortex;

Rabot pe așchie cu partea activă retușată, de culoare albă cu ușoare urme cenușii. Prezintă urme de retușare și pe cele două laturi. Pe partea ventrală păstrează urme de cortex rulat;

Așchie atipică rezultată prin desprindere dintr-un bolovan de râu rulat (menilit);

Așchie din silex de Prut identificată la -0,75 m, în caroul 20, fără urme de retușe.

Pe ansamblu, în Ș2-Ș3 s-au descoperit puține piese litice din paleolitic, majoritatea din silex de Prut și una din menilit, din care doar câteva prezentau retușe pronunțate.

Cel de al **patrunea sondaj** l-am efectuat în mijlocul movilei-tumul, cu scopul de a identifica stratigrafia movilei și pentru a depista un eventual inventar, scăpat de profanatori. În prima fază am forat mai mulți metri pentru a „diagnostica”, în parte masa tumulară, fără însă a obține elemente edificatoare pentru cercetarea noastră. A urmat săpătura propriu-zisă, în centrul movilei, care deja era excavată din vechime, cu scopul de a fi jefuită de un eventual tezaur, având forma unui crater cu o adâncime de circa 6 m față de nivelul de călcare de la partea superioară.

Pentru a nu se surpa pereții am folosit parapeți din dulapi, permițându-ne astfel să săpăm până la peste 5 m adâncime. Ajunsesem la baza movilei, identificând doar un strat subțire de cenușă și cărbuni și câteva pietre răzlețe, fără vreun alt inventar, nici măcar osteologic.

Din lipsă de bani, pentru a susține campania arheologică, ne-am limitat la sondajele efectuate, realizând astfel rapoartele concludente pe baza materialului ceramic, petrologic sau osteologic descoperit pe cuprinsul cetății de formă pentagonală.

Pe ansamblu în cadrul campaniei din anul 2008, prin sondajele efectuate, am putut realiza o diagnoză provizorie asupra comunităților ce au viețuit lungi perioade de timp pe dealul Socilor, scopul amplasării cetății la această altitudine, cât și explicarea în parte a unor legende atribuite movilei-tumul și a existenței unor entități gardiene la aceasta.

De amintit că despre cetatea getică de la Moșna circulă numeroase legende și mistere, despre existența unui portal spre o lume subpământeană, despre un tezaur fabulos păzit de numeroase entități subpământene, despre gnomi pitici cu bărbi albe lungi, despre dispariții și teleportări instantanee, etc.

Cert este că zona cetății getice, prin peisajul mirific, prin poziția dominantă asupra văii Prutului, prin ceea ce emană ca structură subtilă, impregnează adânc în conștiința și psihicul vizitatorilor o trăire misterioasă a unui sentiment de „dincolo de lume”, plecând astfel cu o nouă dorință de a cunoaște și experimenta Nemărginirea.

Bibliografie:

Florescu A. C., *Aspecte noi privind fortificațiile traco-geto-dacice din a doua jumătate a mileniului I î. e. n. descoperite în Moldova*, în RMMMA, 1, București, 1980, p. 17;

Chirica Vasile, *Descoperiri paleolitice la Mitoc – Malu Galben, jud. Botoșani*, în *Arheologia Moldovei*, 1993.

Chirica Vasile, Tănăsachi Marcel, *Repertoriul Arheologic al Județului Iași, vol. I, II, 1984, 1985.*

Merlan Vicu, *Contribuții monografice asupra Văii Bohotinului și Văii Moșnei*, Editura Lumen, Iași, 2006.

Păunescu Alexandru, Ripiceni –Izvoare, București, 1992.

Etapa a doua – săpătura în interiorul movilei

Săpătura de adâncime în mijlocul movilei

Urme de cenușă și cărbuni la baza movilei în interior

Stratigrafia movilei la bază, pe interior: pietre, cărbuni, limonit și cenușă

ȘTEFAN, ȘTEFAN, DOMN CEL MARE

(urmare din pagina 1)

Letopisețul prezintă controversata bătălie de la Baia drept o categorică biruință a lui Ștefan, bineînțeles, cu voia Atotțiitorului. Și, odată cu consemnarea cutremurului din 29 august 1471, apare, nu întâmplător, precizarea *în vremea când ședea țarul la masă*. Expresia *țarul*, adică împăratul, fiind Ștefan, a putut apărea în text la modul conștient sau ca o expresie arhetipală, a subconștientului generator al mentalului colectiv. Dar, situația se repetă, după strălucita victorie de la Vaslui. Atunci, mitropoliții și preoții îl întâmpină cu strigăte de *Să trăiască țarul!*

Când în „Letopisețul anonim al Moldovei” este reluat momentul cuceririi Chilei de către Ștefan, cronicarul se oprește din nou asupra calităților umane ale marelui voievod, care *în cetate a stat trei zile, împlânzind oamenii*. Și, mai sugestiv, este textul asemănător din „Letopisețul de la Putna”. După cucerirea Chilei, Ștefan a rămas acolo 3 zile, *veselindu-se și laudând pe Dumnezeu și mângâind pe oamenii din cetate*. O altă scurtă referință la „Cronica moldo-polonă”: *Acesta a fost domn sau voievod 47 de ani și două luni și trei săptămâni; era un om viteaz, norocos și evlavios*.

Până la Grigore Ureche, numai scânteierii ca acelea de mai sus, acum începe să se reverse o adevărată lumină în jurul domnitorului; chiar dacă, în obiectivitatea sa, cronicarul nu elimină petele de culoare, unele întunecate. Iată o caracterizare, prilejuită de bătălia de la Soci, cu Radu, voievodul Munteniei: *iară el (Ștefan), ca un leu gata de vânatu de sânge s-au pornit la Soci și le-au ieșit înainte și dându războiu vitejește, martie 7 zile, nu mai puțin de vitejia moldovenilor, carii erau gata să moară, au să izbândească, decât de meșteșugul lui Ștefan Vodă, Radul vodă pierdu războiul cu multă pagubă de ai săi*.

Grigore Ureche accentuează, într-o primă etapă, înclinațiile militare ale lui Ștefan, perfect firești în acele timpuri și în starea în care se afla Moldova. Bun psiholog, căuta să însufle același spirit celorlalți luptători, asigurând permanența acestuia: *Ștefan vodă, fiind aprinsă inima lui de lucruri vitejești, îi părea că un anu în care n-au avut treabă cu războiu, că are multă scădere, socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascuț și truda și osteneala cu care să deprinsese ieste o a doaoa vitejii*. Ingeniozitatea, priceperile tactice și strategia sunt evocate de Grigore Ureche, când începe relatarea bătăliei de la Vaslui, tot sub denumirea generalizată de *meșteșug*. Fiind vorba de turci, menționează *pre carii i-au biruit Ștefan vodă, nu așa cu vitejia, cum cu meșteșugul*. Iar în privința nefericitelor raporturi cu muntenii, atunci când este vorba de Vlad Călugarul

și de trădările sale, cronicarul subliniază ... *au făcut vicleșug asupra stăpânului său, Ștefan vodă, de au datu ajutoriu turcilor*. Ștefan, în viziunea lui Grigore Ureche, este mereu gata de luptă *ca un leu mănios*, dar acțiunile sale sunt justificate, iar sub semnul creștinismului își manifestă adesea dorința de pace, așa cum s-a întâmplat și după lungul și al conflictelor cu Polonia: *Ștefan vodă, lăsându inima cea neprietenească, întorcându-să către datoria creștinească, s-au împăcat cu craiu leșescu și mare legătură au făcut, nu că doară s-au temut de puterea lor, care să ispitisă și război făcusă și cu turcii, de atâta ori i-au și biruit și cu alți megieși de prinprejur avându sfadă, niciodată nu s-au plecat, ci pentru ca să cunoască creștinătatea, că n-au fost dinspre dânsul începătura*. Din celebrul și foarte cunoscutul portret realizat de cronicar reținem omniprezența sa în timpul bătăliilor la care întotdeauna participa personal, curajul pe care îl transmitea celorlalți luptători în momentele grele, speranța care nu-l părăsea chiar atunci când, temporar, era în pragul înfrângerii. Mai puțin cunoscut este însă pasajul în care este redată durerea Moldovei la moartea sa și timpuria considerare a voievodului drept un sfânt: *Iară pe Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți, ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Că după moartea lui, până astăzi, îi zicu Sveti Ștefan vodă, nu după sufletu, ce iaste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, careli niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceea, l-au ajuns*.

Prin „O samă de cuvinte”, Ion Neculce se situează la granița dintre folclor și creația cultă, de aici poate un plus de afecțiune pentru personajele sale, Ștefan cel Mare în primul rând. Este cel dintâi care, subliniind evlavia domnitorului, afirmă că după fiecare bătălie înălța câte o mănăstire. Personalitatea sa conferea o coloratură aparte construcțiilor și obiectelor ce se aflau în ele, aducându-le un plus de farmec. În peregrinările sale, îl întâlnește pe Daniil Sihuștru, pe fostul oștean Purcel, pe viteazul Purice, devenit Movilă, după ce îl ajută pe Ștefan să încalce din nou, fiind căzut de pe cal în focul luptelor.

Chiar cronicarii munteni, care nu aveau cum să îl admire pe Ștefan și, mai mult, să aibă afecțiune pentru el, nu pot evita să-i recunoască faptele de vitejii. Radu Popescu, în „Istoria Țării Rumânești”, spune despre Ștefan: *Carele era om viteaz și multe războaie au făcut cu turcii, cu unguirii, cu leașai, cu tătarii, cu muntenii; nicicum nu să așăza și, norocul slujându-i, pre mai*

mulți biruia. Aparent paradoxal, în izvoarele istorice străine, întâlnim mai multe referințe la Ștefan cel Mare și caracterizări ale acestuia decât în cele românești. De fapt, o situație firească, într-o tristă normalitate, deoarece, din cauza unor motivații pe care nu este cazul să le discutăm aici, noi am scris mai târziu și mai puțin. Mai întâi, sunt remarcabile, din punctul nostru de vedere, cronicile poloneze. Vecinii noștri de la nord ne-au fost când prieteni, când dușmani, iar în perioada modernă, numai prieteni, și încă dintre cei statornici. Începem, urmărind „Portret în cronică”, amintindu-l pe Jan Dlugosz cu „Istoria Poloniei”, respectiv Joannis Dlugosz „Historia Polonica”. Izbânda lui Ștefan în lupta pentru ocuparea tronului este explicată astfel: *Ștefan, care se deosebea prin șiretenie, neastâmpăr, istețime și îndemănare, înlăturând pe ceilalți doi, cu ușurință puse mâna pe domnie la români*. Atunci când un han tătar pretinde cu îngâmfare să-i fie eliberat imediat fiul căzut prizonier la moldoveni, *Ștefan, bărbat cu suflet mare, mândiat de acea solie, care poate pe altul l-ar fi îngrozit, ordonă execuția acestuia*. Dlugosz conchide: *Așa răzbuna Ștefan umbrele morților săi*. După marea victorie de la Vaslui, Ștefan face o adevărată demonstrație de evlavie și modestie: *Nu s-a îngâmfat Ștefan, ci a postit 40 de zile cu apă și cu pâine. Și a dat porunci în țara întreagă să nu cuteze cineva să-i atribuie lui acea biruință, ci numai lui Dumnezeu, cu toate că știa toți că învingerea din ziua aceea numai lui i se datorează*. Ca o nouă dovadă de diplomație, pe fondul unui subtil umor, Ștefan îl înștiințează pe sultan, după cele petrecute la Vaslui, că a avut de a face și că i-a nimicit pe niște tâlhari care aduceau pagubă, atât Moldovei, cât și Imperiului Otoman. Descriind perioada foarte critică în care se aflau Moldova și Ștefan, în preajma marii invazii a sultanului Mahomet, Dlugosz conturează și el un portret la marelui voievod, devenit la fel de celebru ca și cel realizat de Grigore Ureche: *O, bărbat minunat, cu nimic mai prejos de comandantii eroici, de care atâta ne mirăm! În zilele noastre câștigă el, cel dintâi dintre principii lumii, o strălucită biruință asupra turcilor*. După a mea părere, *el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii și mai ales cinstea de comandant împotriva turcilor, cu sfatul, înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor, în vreme ce ceilalți regi și principii catolici își petrec timpul numai în trândăvii sau în războaie civile*. Și, în încheierea relatărilor sale despre zbuciumata Moldovă din vremea marelui domnitor, Jan Dlugosz conchide: *Ștefan, bărbatul mare la suflet*.

Matei Miechowski, în „Chronica Polonorum”, evocând momentul morții lui Ștefan cel Mare, face mai întâi o succintă

trece în revistă a faptelor sale: I-a alungat din Moldova pe regele maghiar Matei Corvin, având doar o mână de oameni a alungat o oaste turcească de 120.000 de oameni, I-a înfrânt pe regele polon Ioan Albert, de nenumărate ori i-a respins și zdrobit pe tătarii de dincolo de Volga și din Crimeea. Și cronicarul polonez încheie astfel: *O, bărbat triumfal și victorios, care ai biruit pe toți regii învecinați! O, om fericit, care te-ai bucurat de toate darurile, câte natura altora numai în parte le dă: unii înțelepți și vicleni, alții viteji și drepti, alții iarăși cu noroc împotriva dușmanilor. Tu singur le-ai avut hărăzite toate laolaltă: drept-prevăzător, isteț, biruitor al tuturor dușmanilor! Nu degeaba trebuie socotit între eroii secolului nostru!*

Bernard Wapowski, pe lângă descrierea evenimentelor din 1485, legate de domnia lui Ștefan cel Mare, se concentrează mai ales asupra nefericitei expediții militare în Moldova a regelui Albert al Poloniei, în 1497. Cu excepția unor trimeri discutabile la preținse acte de supunere ale lui Ștefan față de regii Poloniei și a unor afirmații privind relativa încadrare a Moldovei în statul polonez, Wapowski dovedește și el deplină obiectivitate în prezentarea marelui voievod. Astfel, el subliniază cât de vestite erau la popoarele vecine vitejia și norocul lui Ștefan, destoinicia lui în ale războiului, strălucitele sale izbâni împotriva turcilor, tătarilor și ungurilor. Atunci când este evident că regele Ioan Albert, sub masca unei expediții antiotomane, pregătește de fapt un atac împotriva lui Ștefan, mari nobili și prelați ai Bisericii Catolice încearcă să-l convingă să renunțe, având în vedere tocmai marile calități ale lui Ștefan. În final, cronicarul polonez recunoaște și el: *A fost înzestrat cu virtuți de erou Ștefan, așa încât, pe drept, merită să fie socotit între bărbații vestiți în arta războaielor.*

Johannes de Komorovca, deși nu-l simpatizează pe marele domnitor, admiră modul în care el îi atacă pe turcii care prădaseră Polonia, provocându-le mari pierderi deși, oficial, era aliatul lor: *Văzând acest lucru, palatinul Moldovei își arse el însuși câteva orașe, ca din partea polonilor, și, înarmându-și armata cu armele luate anul trecut de la poloni, omorî pe turcii care au mai rămas, așa că din 4.000 abia se mai întoarseră acasă 400.*

Martin Cromer, deși are foarte puține referințe la Moldova în cronica sa, adaugă și el un portret al lui Ștefan la cele anterioare: *Bărbat în toate veacurile vrednic de aducere-aminte pentru mărirea sufletului său, pentru istețimea sa, pentru priceperea sa în ale războiului și pentru norocoasele sale războaie împotriva turcilor, unguilor, polonilor și tătarilor.*

Maciej Strykowski, călător prin Țările Române în secolul al XVI-lea, se întâlnește pretutindeni cu imaginea și amintirea lui Ștefan. Trece și el în revistă victorii obținute de acesta, menționând împereșturile și adversarii înfrânți. Concluzia vine de la sine: *Orice istoric poate să-l preamărească pe drept cuvânt pentru acest slăvit noroc*

cu o țară așa de mică. Despre acesta, moldovenii și muntenii cântă mereu, la toate adunările lor, pe scripci sârbești «Ștefan, Ștefan voievod, Ștefan, Ștefan voievod, a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri, pe ruși și pe poloni». Din cauza nespusei sale vitejii, îl socotesc ca sfânt.

Martin Bielski, în „Kronika Polska”, se oprește cu amănunțime și asupra istoriei Moldovei, începând cu anul 1468 și sfârșind cu 1504, ca repere în prezentarea lui Ștefan cel Mare. Toate acestea sunt încununate cu un nou portret al lui Ștefan: *A fost domn războinic și norocos, căci pe turci i-a sfărâmat odată, fiind peste 100.000 de oameni, apoi de mai multe ori pe tătari și pe regele unguresc Matieș, căruia i-a luat țara secuiască, și chiar pe regele polonez Albert, în Bucovina. Pentru aceste izbâni mari, deși avea o țară mică, fiecare istorie îl poate pune cu cei mai mari și mai faimoși căpitani. Iar pentru vitejia lui nespuseă, (moldovenii) îl țin de sfânt.*

Dacă în cronicile poloneze întâlnim pasaje de o evidentă obiectivitate, în cele ungurești astfel de pasaje sunt mult mai rare; există, totuși. De exemplu, „Chronicon Dubnicense”, cu toate că, total eronat, consideră Moldova drept pământ al Sacrei Coroane, preamărește victoria moldovenească împotriva celor 120.000 de păgâni, la Vaslui, deși nu amintește această denumire: *Dar Ștefan, voievodul moldovean, cu secuii noștri și cu valahii și cu rutenii adunați cât mai în grabă, punându-se în fruntea lor, s-a împotrivit turcilor în mijlocul țării sale, ca un bun protector al patriei și națiunii sale, fiind gata să moară pentru ai săi și având timp de trei zile și trei nopți cea mai grea ciocnire cu ei, ajutându-l și mila dumnezeiască, a biruit și a dat pe turci aproape pieirii.*

Antonius Bonfinius, în „Historia Pannonica”, este de-a dreptul dușmănos față de Ștefan. Susține neadevăruri privind raporturile dintre Moldova și Ungaria, prezintă lupta de la Baia drept o strălucită victorie a lui Matei Corvin. Sub anul 1475 este silit să recunoască meritele moldovenilor și, implicit ale lui Ștefan, dar o face omițând numele acestuia: *În acest an, turcii, trecând Dunărea, au năvălit în Moldova, sub auspiciile rele, căci, hărțuiți mai întâi de dușmani, apoi impresurați de-a binelea, cu fost tăiați aproape cu toții.*

Petru Ranzanus mult mai moderat, prezintă și el lupta de la Baia drept o victorie unguerească, timp de patru ore însă totul fiind sub semnul îndoielii. Referindu-se la Moldova, spune: *Stăpânea, pe acea vreme, întreaga provincie, un bărbat de o îndrăzneală unică, se numea Ștefan.*

Nicolaus Ishtuanfius (Istvanffy) în a sa „Regni Hungarici historia” se deosebește radical de ceilalți cronicari maghiari prin faptul că recunoaște victoria moldovenească de la Baia, fuga rușinoasă a regelui Matei Corvin, rănirea sa cu o săgeată. Despre Ștefan, se amintește în continuare că i-a biruit pe turci și pe tătari și că I-a zdrobit pe regele Ioan Albert al Poloniei, și autorul ajunge la considerația finală: *Așa încât*

se vede că trebuia pe drept să fie socotit printre bărbații vrednici de ținut minte de pe vremea sa.

Cronicarul german Jakob Unrest în „Chronicon austriacum” descrie, cu oarecare confuzii, intervențiile lui Ștefan în Muntenia și victoriile obținute contra turcilor, și încheie: *Astfel, dar, s-a întors iarăși Ștefan vodă în țara sa, pricinuind turcilor mare înfrângere, de care lucru mare, slavă și laudă a dobândit întru Dumnezeu și în toată lumea.*

Și alte cronici, din spațiul slav sau lituanian, prezintă elogios imaginea lui Ștefan cel Mare. Cronica de la Mânăstirea Hustinskaia descrie evenimente legate de istoria Moldovei, începând – din anul 1469 – referințele la epoca ștefaniană, sub anul respectiv subliniind victoria totală a lui Ștefan în luptele cu tătarii de pe Volga. Sunt punctate în continuare celelalte biruințe, culminând cu cea de la Codrii Cozminului. La sfârșitul său, cronicarul consemnează: *A murit Ștefan, voievodul Moldovei, oștean viteaz ca un al doilea Alexandru; de multe ori l-a bătut pe împăratul turcesc, cu marile sale oștiri, de asemenea și pe tătari și pe Matei, regele Ungariei și pe regele Poloniei, Albert.*

O cronică lituaniană, ajunsă în împereșturări necunoscute la Moscova și tipărită acolo, conține surprinzător de multe amănunte despre luptele purtate de Ștefan cel Mare, care par a fi relate de un martor ocular. Chiar dacă cifrele vehiculate par contradictorii iar încadrările în timp nu strălucesc prin exactitate, realismul descrierilor pare totuși convingător. Bătălia de la Vaslui este prezentată pe larg și, așa cum am văzut și în cronicile poloneze, Ștefan interzice cu asprime să i se atribuie victoria, considerând-o ca provenind de la Dumnezeu. Interesantă ni s-a părut o relatare aproape reportericească a participării personale a lui Ștefan la o luptă ulterioară cu turcii: *Apoi, a atacat însuși Ștefan, voievod al Moldovei, având în mâini buzdugan și sulia, dar repede l-a pândit Ibrahim, pașă de Silistra, și a pornit asupra lui, căci nu-l avea la inimă pe Ștefan, fiindcă de demult, din mare fugă l-a lovit cu sulia. Iar Ștefan gonind calul său alături, i-a înfipt sulia chiar în gât și așa l-a însoțit până la moldovenii săi. Pentru oștirea amestecată de moldoveni, polonezi și lituanieni, un atac neașteptat de puternic al turcilor și tătarilor creează o stare apropiată de panică. Atunci, Ștefan a strigat la ai săi și deodată întreaga rezervă (moldovenească) a pornit din pădure, iar Ștefan însuși, înșfăcând steagul crăiesc de la un stegar polon rănit, l-a dat unui moldovean și apoi, străbătând printre tunurile turcești, i-a supus, lovind din spate, pe turci și tătari.*

Un alt episod remarcabil din cronică este acela în care, în urma unei expediții în Polonia, fiind respinși, turcii se refugiază în Moldova. Deși, oficial, Ștefan era supusul Imperiului otoman, îi va îmbrăca pe ostașii săi în haine poloneze, zdrobindu-i pe turci.

Cronicile turcești sunt, pe departe, cele mai lipsite de simțul obiectivității și pli-

ne de epitețe injurioase la adresa adversarilor. Nu face excepție nici cea a lui Orudi Bin Adil, care, în mijlocul unor lăudăroșenii, trebuie să recunoască, totuși, înfrângerea de la Vaslui: *De aceea, neputând ține piept oștii Moldovei, oastea musulmană a fost înfrântă și nimicită.*

Alți cronicari turci laudă jafurile făcute în Moldova, turmele de oi furate, robii cu chip de îngeri, frumoasele femei capturate, Ștefan fiind *netrebnicul ghiaur, căpetenie a diavolilor, afurisit și nenorocit* etc. Aceste izbucniri de ură au o motivație foarte clară: complexul de inferioritate al Imperiului otoman față de mica Moldovă cu marele său voievod.

Așâk Pașa Zade, amestecând minciuna cu adevărul, va fi obligat să recunoască și el înfrângerea de la Vaslui: *Într-o zi, pe când aceștia (turcii) stăteau nepăsători și oastea era puțină (!!!) și străină de locuri, acel afurisit (Ștefan) simțindu-i nepăsători, a venit asupra lor. Mulți dintre musulmani au murit acolo ca niște martiri, iar mulți alții au fost luați în captivitate. Supusul padișahului (Soliman pașa), cu oamenii rămași, abia scăpând, a ieșit (din Moldova) și a venit în grabă la padișah. El a povestit amănunțit padișahului tot ce a făcut acel necredincios blestemat (tot Ștefan).*

Urmează descrierea unor pustiitoare invazii turcești în Moldova și nerușinate laude pentru prăzile capturate, jaful fiind scopul recunoscut al expedițiilor otomane. Dar, aceiași Așâk Pașa Zade, în versuri incluse în text, îl laudă pe Ștefan cel Mare:

El îl călcase pe craiul unguesc

Frânse și arcul lui Suleiman bei

Speriase și pe cel din Țara Românească

De multe ori speriașe și țara acestuia

El a stat față în față cu sultanul Mehmed

Oastea sa a fost nimicită, dar s-a luptat bine

El și-a scăpat capul din mâinile dușmanilor

Acesta este necredinciosul care a înfrânt multe oști.

Alt cronicar, Mehmed Neșri, recunoaște și el înfrângerea de la Vaslui și, implicit, măreția lui Ștefan: *Acel afurisit, venind pe neașteptate și hărțuind oastea islamică, i-a atacat (pe turci) pe când aceștia umblau ca niște străini cu ochii legați. Mulți musulmani au murit ca niște martiri și mulți dintre ei au fost prinși. Același cronicar, portretizându-l cu răutate pe Ștefan, vrând-nevrând îi recunoaște și meritele: *Cel căruia îi zicem Kara Bogdan-Oglu (Ștefan cel Mare) este acel ghiaur care, luptându-se cu sultanul Mehmed, și-a salvat capul. De asemenea, el, împărăștiind multe oști, îl slăbise pe Eflak-Oglu (Țara Românească). De asemenea, el călcase pe craiul ungurului și îl bătuse pe Suleiman bei. Răutățile acestuia sunt fără sfârșit. Era un ghiaur foarte nenorocit, și trufaș și țărăn.**

Numeroase alte cronici turcești reiau cursul evenimentelor, redarea acestora se repetă, practic, de la un autor la altul. Consemnarea înfrângerii lui Suleiman este

însoțită de motivații fanteziste, înfrângerea lui Ștefan de la Războieni este însoțită de cuvenitele exagerări orientale, Ștefan este insultat în toate felurile, din nou subliniindu-se indirect importanța acțiunilor sale. Și, peste tot, bucuria penibilă privind furturile provocate Moldovei și prada obținută de fiecare dată.

La fragmentele de cronici din volumul intitulat firesc "Portret în cronică", se adaugă o serie de alte mărturii contemporane privind epoca lui Ștefan cel Mare, oferind unele alte bogate informații. Nefiind locul lor aici, ne oprim din nou asupra celor care ne prezintă pe Ștefan în măreția lor reală, așa cum îl vedeau europenii, nu musulmanii, pentru care rămânea un *afurisit de ghiaur*.

Papa Sixt al IV-lea se adresează întotdeauna marelui domnitor cu formula: *lubitelui fiu, nobilului bărbat Ștefan, voievodul Moldovei*. Cităm din scrisoarea trimisă de papa Sixt al IV-lea lui Ștefan cel Mare pe 20 martie 1476, în care pontiful îi conturează un portret mai mult decât favorabil: *Niciunde vrednicia și măreția inimii tale nu pot fi mai nimerit prețuite, nici unei lucrări nu poate a-i urma o mai adevărată și veșnică glorie. Lucrarea ta asupra necredincioșilor turci, vrăjmași comuni, săvârșită până acum cu înțelepciune și bărbăție au adaos atâta strălucire numelui tău, că tu ești în gura tuturor și ești lăudat cu deosebire de toți, în unire de simțiri. Fii fără de istov, dară și, oricum faci, caută izbândă pe care cerul ți-a hărăzit-o, ca să primești răsplata veșnică de la Dumnezeu și prețuirea acestui Sfânt Scaun Apostolic.*

Dacă, mai întâi, spre a-l lauda pe Ștefan se-nvredniciră cronicarii și rapsozii, în zilele noastre, mai departe sau mai aproape în timp, istoricii și oamenii de cultură au onorat pe deplin această nobilă îndatorire. Ghidați în continuare de modul în care și-au manifestat recunoștința peste veacuri călugării de la Sfânta Mănăstire Putna, de osârdia Arhiepiscopului Sucevei și Rădăuțului, Pimen, și de contribuția esențială a istoricului de suflet Ștefan S. Gorovei, care au editat volumul "Ștefan cel Mare și Sfânt. Portret în istorie", continuăm înmănuncherea laudelor aduse voievodului gloriei Moldovei. Studiul istoricului P. P. Panaitescu „Ștefan cel Mare. Încercare de caracterizare” este edificator în acest sens. Comentând scrisoarea trimisă de Ștefan regelui Cazimir al Poloniei, despre izbândă obținută la Baia împotriva ungarilor lui Matei Corvin, încheie cu concluzia: *e glasul istoriei noastre, a unui neam viteaz și nedreptățit*. Istoricul stabilește o legătură esențială, organică, între marile voievod și Moldova, subliniind mai întâi caracterul sufletesc deosebit al acestei provincii, care a dat pe cei mai mari bărbați de geniu, caracterizați, printre altele, și prin prudență. De la legătura intrinsecă, de mare profunzime, cu Moldova, P. P. Panaitescu extrapolează aceste conexiuni, prin raportare la întregul neam românesc: *În figura lui Ștefan e ceva din destinul de totdeauna al neamului nostru. Destin de apărare: santinela înaintată a civilizației spre stepele barbare, la mar-*

ginea Europei, am apărât această civilizație veacuri de-a rândul. Cel mai însemnat apărător român al Europei a fost, desigur, Ștefan. Rolul său istoric trece, astfel, peste importanța unei personalități, el devine un instrument al istoriei, un simbol al destinului, urmat de noi în toate veacurile.

Între alte trăsături definitorii se înscriu apărarea ortodoxiei, lipsa dorinței de a cuceri noi teritorii, în paralel cu consolidarea celor moldovenești, amprenta pe care și-a pus-o pe sufletul etnic, exprimată prin legende și alte creații folclorice, care-i evocă imaginea.

Aloisie Tăutu, reputat cunoscător al relațiilor dintre catolicism și Moldova, are în vedere, în mod particular, raporturile dintre Papa Sixt al IV-lea și Ștefan cel Mare, cu referință directă la scrisorile celui dintâi. Se știe că lui Sixt al IV-lea îi aparține celebrul supranume acordat lui Ștefan cel Mare „atlet al lui Hristos” sau „atleta Christianae fidae” („atlet al credinței creștine”), cunoscut dintr-o scrisoare publicată prima oară în 1860. În scrisorile publicate de Aloisie Tăutu reținem expresii noi, sau în reluare: „iubitul fiu, Ștefan voievod”, „cu considera-re la persoana aceluiași Ștefan voievod”, „Ștefan, ca un adevărat atlet al credinței creștine”, „din mila Atotputernicului Dumnezeu, a cărui cauză și ale cărui drepturi Ștefan, între ceilalți creștini, le apără după ale sale puteri”.

Nici din acest volum nu puteau lipsi omagiile aduse de Ștefan S. Gorovei marelui Ștefan, după ce îl citează pe Jan Długosz cu avântatele sale laude, aduse la cele mai înalte cote ale prețuirii: *Ștefan a fost una dintre acele personalități proteice, dar și magnetice, personalitate ale cărei valențe sunt, în egală măsură, cognoscibile și greu descifrabile, personalitate a cărui pecete de neșters se recunoaște nu numai în întregul creațiunii sale, dar și în fiecare din părțile sale componente, și din detaliile acestora. E, poate, personalitatea cea mai complexă, dar și cea mai armonioasă, mai unitară armonioasă, din întreaga noastră istorie medievală și premodernă.*

Elogiile istoricului Șerban Papacostea sunt grupate într-un articol intitulat „Moarte și transfigurare” din lucrarea sa „Ștefan cel Mare. Domn al Moldovei (1457 – 1504)”. Citează mai întâi spusele regelui Poloniei, Sigismund, care-l numea pe voievodul moldovean „Stephanus, ille magnus” – acel mare Ștefan, apoi pe cronicarul Matei Cromer. Acesta, portretizându-l pe cneazul Moscovei Ivan al III-lea, îl evocă totodată pe Ștefan cel Mare: *Prea fericit a fost Ivan. A înlăturat jugul tătarilor, a adăugat, fără efort sau cu puțin efort, stăpânirii sale multe principate, a statornicit legături de prietenie și rudenie cu Ștefan, acel mare voievod al moldovenilor...*

În continuare sunt amintite și accentuate prezențele semnificative ale evocării lui Ștefan în folclorul românesc și în memoria neamului, de unde concluzia: *Mai presus de toate, însă, Ștefan a rămas în mintea celor care l-au cunoscut și a celor care, din om în om și din generație în generație, le-*

au preluat și le-au amplificat amintirile, geniu tutelat al țării, ocrotitorul poporului său.

Fundamentală pentru constituirea unei veridice imagini a voievodului rămâne lucrarea lui Nicolae Iorga, „Istoria lui Ștefan cel Mare”, reprezentativ în sensul căutărilor noastre fiind capitolul dedicat amintirii sale, înscrierea, deci, în mentalul etnic. Mai întâi, sunt trecute în revistă spusele cronicarilor, inclusiv cele ale lui Dimitrie Cantemir, și ale celor dintâi istorici. Având în vedere realizările literaturii de până în 1904, anul jubiliar în care este tipărită cartea sa, Iorga considera că aceasta nu a reflectat pe măsură imaginea lui Ștefan, în comparație cu folclorul, reliefând însă excepții remarcabile (Negruzzi, Bolintineanu, Alecsandri), așezând, firește, în fruntea lor, pe Mihai Eminescu.

Nicolae Grigoraș („Moldova lui Ștefan cel Mare”) consideră de la bun început că voievodul a intrat în secolul al XVI-lea ca un suveran sigur și necontestat, conducător încununat de glorie, admirat în toate cele patru părți ale lumii. La elogiile sale, afară de cele cunoscute ale cronicarilor și istoricilor, le adaugă pe cele ale lui Mihail Sadoveanu și Spiru Haret. Numeroase pagini analizează amploarea creațiilor folclorice dedicate lui Ștefan cel Mare și, ca o concluzie a acestora, convingerea că este încă viu și, la noi vremuri de restriște, va veni în sprijinul poporului său. Zecile de pagini în care este zugrăvit chipul lui Ștefan se încheie concluziv: *Mare om politic, gânditor, strateg genial, clarvăzător, om de înaltă cultură, spirit luminat, Ștefan cel Mare s-a manifestat multilateral, devenind în mintea poporului chintesența dreptului judecător și a marelui ostaș* (Nicolae Grigoraș, p. 303).

O lucrare fundamentală pentru înțelegerea lui Ștefan cel Mare este semnată de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekely, intitulată „*Princeps omni laude maior*”. O istorie a lui Ștefan cel Mare”, titlul exprimând sintetic conținutul. Autorii, între altele, grupează tematic informațiile din izvoare străine sub titluri ca „Ștefan luptătorul” și se opreasc asupra titulaturii „cel Mare”. Originile acestuia sunt exemplificate cronologic astfel: 1517 – baronul Herberstein amintește de „Magnus ille Stephanus Moldaviae palatinus”; 3 februarie 1531, Sigismund I îl evocă pe „Stephanus ille magnus”; 1581, într-o hotărnicie a lui Baiazid al II-lea este amintit „Qodja Istafan”, ceea ce însemna tot marele Ștefan, ca și în textele latine.

Constantin C. Giurescu, după ce comentează caracterizările elogioase făcute lui Ștefan de cronicarii străini, polonezi în primul rând, își exprimă opinia personală Ștefan, cel mai mare dintre voievozii noștri, iar când îl compară cu alți voievozi importanți afirmă: *nimeni însă ca Ștefan n-a izbutit să concentreze armonios în persoana sa însușiri atât de variate și să realizeze opere atât de însemnate. Gloria sa va străluci veșnic în istoria patriei noastre*. (Giurescu, II, p. 83). La aceeași pagină, o relatare a unui străin, de data aceasta un medic italian, Matteo Muriano, care l-a cunoscut personal pe Ștefan cel Mare: *este un om foarte înțelept și demn de toată lauda, foarte iubit de supuși, căci e blând și drept, foarte inteligent și harnic*.

Manole Neagoe, autorul volumului „Ștefan cel Mare și Sfânt” îl definește și el sintetic pe domnitor: *Ștefan cel Mare este personalitatea cea mai luminoasă din istoria noastră. Domnia lui a fost excepțională din punct de vedere militar, politic, cultural și din felul în care a gospodărit țara. A fost un mare comandant de oști, a condus și a participat la 36 de lupte și a avut, totuși, norocul să moară de bătrânețe, în patul lui, ca un erou încununat de glorie*.

În încheiere, îl cităm pe istoricul englez Seton Watson, care aduce gloria eroului nostru în contemporaneitate: *Ștefan cel Mare a fost, alături de lancu de Hunedoara, Sobieski și principele Eugeniu, unul dintre cei patru campioni ai creștinătății*.

Bibliografie

Călători străini despre Țările Române, vol. I – III, București, 1968 – 1971
 Cronicari munteni, București, 1961
 Cronicile slavo-române din secolele XV – XVI publicate de Ioan Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959
 Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504 – 2004. Portret în cronică, Sfânta Mănăstire Putna, 2004 - Lucrarea, coordonată de Ștefan S. Gorovei, ne-a oferit informații din izvoare care nu ne-au fost accesibile
 Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504 – 2004. Portret în istorie, Sfânta Mănăstire Putna, 2003 – aceleași considerații și aprecieri
 Cantemir, Dimitrie *Descrierea Moldovei*, București, 1963
 Giurescu, Constantin C., *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976
 Gorovei, Ștefan S. și Szekely, Maria Magdalena, *Princeps omni laude maior*. O istorie a lui Ștefan cel Mare, Sfânta Mănăstire

Putna, 2005

Grigoraș, Nicolae, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1982
 Iorga, Nicolae *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1985
 Iorga, Nicolae, *Istoria românilor*, IV, *Ca- valerii*, București, 1996
 Neagoe, Manole, *Ștefan cel Mare și Sfânt, Domn al Țării Moldovei*, Iași, 2010
 Papacostea, Șerban, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei, 1457 – 1504*, București, 2003
 Xenopol, A. D. *Istoria românilor din Da- cia Traiană*, vol. II, București, 1986
 Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Mol- dovei*, București, 1995

Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din Vaslui, ctitorită de Ștefan cel Mare în anul 1490; refăcută la 1820

Pisania originală a bisericii din 1490

Pisania bisericii domnești refăcută în 1820

„Acest sf(ă)nt d(u)mnezăesc lăcaș, dintru început fiind zidit de răposății întru fericire domni Ștefan v(oe)v(od) bătrânul și fiu-său Bogdan v(oe)v(od) și, după vreme, răsăpindu-să s-au zidit din nou de dumnea-ei cucoană Maria Cantuczini logofiteasa, soția răposatului marelui logofăt Costachi Ghica, cu toată cheltuiala dumisale, spre vecinica lor pomenire, la anii de la Hristoss 1820”.

Transcriere de Lucian-Valeriu Lefter

Diavolul. Învrăjbitor al lumii.
 După credințele poporului român
 de Tudor Pamfile, 128 p.

Fața 1	8	1	2	7	Fața 2
	5	4	3	9	

tă ochii, după care urmează lecuirea, instărirea și căderea barbarului în ispită. *Diavolul*, cum am spus, în aceste povestiri lipsește, dar cine îndeamnă pe unul să ceară celuilalt ochii? *Gândul* sau *pornirea cea rea*, care în popor se socoteste întefită tot de către *Ducă-se-pe-puslii*.

În cele ce urmează, dau variantele ce lipsesc din studiul d-lui Șăineanu și cari,—nu toate,—prezentă caracteristica dis-părțirii a doua, pe o parte, iar pe de alta, întinde întreaga până a povestirilor înșirate până aici.

Povestirea întâia.

Doi frați pun râmășag cu privire la înțaietatea dintre *dreptate* și *strâm-bătate*. Diavolul travestit în preot, fiind întrebat, spune că nedreptatea e mai bună. Astfel, cel cu dreptatea e orbit. Noaptea, ascuns, ascultă trei isprăvi ale Diavolilor cari-și aveau leacurile lor fiecare: astfel, el și-a dobândit vederea, a slobozit apa secată dintr'un sat și a tămăduit de boală pe o fată de 'mpărat.

Imbogățit primește pe fratele său cărăuia îi spune că prin Diavoli a aflat o comoară. Mergând, deci, să asculte întru furiș, este prins de Necurați și ucis

«Acù, dela fâng, se 'nforceau acasă doi frați, cu carăle lor pline cu tot felul de târgueli. După cum îi-obiceiu, oamenii dintr'un șir de cară se strâng în cărăușa celui din frunte și se pun la sfat, iar boii cuminți se 'ndeamnă unii după alții.

Cei doi frați, fiind dară la un loc, începură să vorbească despre păcatele lumii.

— Hei, frate, oftă omul, în lumea asta, cu *dreptatea* nu faci nimic în ziua de astăzi!

— Cum? Crezi tu că *strâmbălatea-i mai bună ca dreptatea*? U, te 'nșeli amarnic, frățioare! Dreptate-ai sfântă, că-i de Dumnezeu lăsată!

Și tot așa, stătând împreună, ajung la râmășag:

— Dacă-i mai bună dreptatea, —grăi unul, —atunci să-mi scoți mie *ochii*, iar dac' a fi mai bună strâmbălatea, să fi-i scoți eu pe-ai tăi!

— Bună învoială, —răspunse celalt frate, —dar, cum crezi tu că putem aflat noi una ca asta?

— Uite cum: să 'nrebăm pe cel *dintăiu om ce ne-a ieși în cale*, și după răspunsul lui să ne luăm.

— Bine, fie și-așa.

Mai dădură vreo două bice boilor și se luară de altă vor-

CAPITOLUL VI.

Diavolul, după credințele noastre populare, se bucură de câte ori sîrnică o căsnicie, o prietenie, o dragosie, și firește se bucură încă mai mult, dacă pe lângă aceasta, poate face pe om să făptuiască cu acel prilej încă ș'alte păcate, cum s'a văzut în unele dintre povestirile de până aici.

În afară de acestea, poporul nostru mai are un mănunchiu. E drept că mai toate sunt în legătură cu vieața pămân-tească a *Sfântului Ilie*. Ele ne arată chipul cum Diavolul, pentru sfărâmarea unei fericiți omenești, învrăbește numai o parte, —învrăjbirea celeilalte părți fiind înlocuită cu anumite împrejurări,—cum de altfel am văzut ce se întâm-plă și în cap. III, povestirea a treia.

Povestirea întâia.

Sf. Ilie după ce slujește în oaste 2) de ani, pornește acasă, unde-și lăsase nevasta și un copil. Diavolul, sub înfățișarea unui unchiaș, îi iese în cale și-i spune că soția lui se are bine cu altul, Ilie își ucide *nevasta și factorul*.

«Se zice că Sf. Ilie a fost un om ca foți oamenii, cu casă și gospodărie, și insurat de tinerel, ca să se adeverească vorba ceea: «măncarea de dimineață și însuratul de tînăr, nu sîrnică». Nu după multă vreme însă, îi veni rîndul să se du-că la oaste, să-și facă și el dreptul ca ori și ce creștin, cum ne ducem noi astăzi. Și-a lăsat nevasta și copilașul, și s'a pornit departe-departe, pentru douăzeci de ani încheiați, cât finea armata pe atunci.

A stat acolo și și-a făcut datoria, și la douăzeci de ani a plecat acasă. A mers cât a mers și când aproape să intre în sat, iată că se 'nfâlnește c'un unchiaș. Și unchiașul acela eră *Diavolul*.

— Bună seara, Ilie,—îi dă moșneagul; dar ce ești așa de veselos?

— Cum să nu fiu moșule, dacă toată lumea par' că-i a mea l'—îi răspunde Ilie.

— Hei, nepoate, nepoate, rău faci că-ți bucuri sufletul, căci grozav de tare ai să fi-l amărăști. Mai bine ai nimeri-o să-fi iei lumea în cap, și să te tot duci într'altă parte, decât să-fi mai vezi casa!

— Dar de ce, moșule?

— Apoi iule ce-i: nevastă-la se ține cu altul!

— Cu cine se ține?

— Cu câți s'a ținut până acuma, nu i-aș putea număra, dar acum ce este, e grozav. Dacă vrei, du-te și vezi (1).

Ilie pornește mai departe cu capul aprins de mânie și intră în casă locmai după ce se întunecase binișor. Face așa ca să nu-l simtă nimenia și trage la pat. Pe pat vede pe nevastă-sa adormită, iar la picioarele ei pe altul, un om așa cam de douăzeci de ani. N'a mai stat mult pe gânduri să-și socotească ani de când a plecat și să vadă cam de câți ani trebuia să-i fie feciorul; a tras repede sabia și i-a tăiat pe-amândoi, pe nevastă-sa și pe fiu-său!

— Ce-ai făcut, Ilie? auzi dânsul glasul lui Dumnezeu, care i se arătă în față.

— *Diavolul m'a înșelal*, Doamne! Iartă-mă, răspunse Ilie, căzând în genuunchi înaintea Domnului.

Am publicat în alt loc (2) opt variante ale acestei pove-

(1) *Ion Creangă*, III, p. 11. E vorba de unul care a dat doi galbeni pentru două stături bătrânești, din cari unul era aceasta: «Mânia de seară, să-o lași pe a doua zi», Omul se întorcea acasă după o îndelungată lipsă. Merge și ajunge acasă noaptea, târziu. Pribuiește el cam unde era casa lui și intră în ogradă. Vede la ferastră lumină. Descalceă și se uită pe ferastră. Da femeia lui rămăsesse, când l-a robit pe dânsul, grea, și avea [acum] un băietan. Făcându în tot locul; și numai bine atunci făcându se la.

— *Tote, s'a și măritat*,—își zice el cu ciudă și se duce la cal, să iea un pitol să o împușce și pe dânsa și pe bărbatu-său.

Da' pe semne Dumnezeu l-a dat în gând *ca să-l ferască de păcat*; și a adus aminte de vorba bătrânului celuia. Și se duce la un frate al lui. Acolo află că acela-i băietul lui iar femeia i-a rămas credincioasă...

Cu toate că *Diavolul* lipsește aici, el se întrevede în vorba: «ca să-l ferască de păcat»,—licru la care numai *Diavolul* împinge pe om.

(2) *Sărbătorile de vară la Români*, p. 173 și urm.

CAPITOLUL VII.

Al treilea mănunchiu de povestiri, în strânsă legătură cu subiectul nostru, zugrăvește *vrajba* care se iscă, *prin mijlocirea Necuratului*,—când acesta lipsește, îndemnul lui se subînțelege,—*între doi frați sau doi prieteni*, adese ori în urma unei neînțelegeri cu privire la *dreptatea și strâmbătatea* din lume. Această învrăjpire se curmă obișnuit cu un aspru rămășag care aduce pe un al treilea,—mai întotdeauna însăș *Diavolul travesili*,—care dă dreptate celui ce susține nedreptatea, celui ce apără lenea ori întruchipează neomenia. Nenorocitul, *orbii*, reușește să se îndrepte printr'o întâmplătoare ascultare a unui sfat de Diavoli, după care ajunge și într'o stare înfloritoare, ca să-l poată pizمني cel cu nedreptatea, și astfel să cadă și acesta în nenorocire.

Introduse între povești, aceste povestiri au fost socotite ca făcând parte din secțiunea *Poveștilor psihologice*, ciclul *Fatalității*, tipul *Nemesis*, despărțirea a doua (1), cu toate că nu vedem o legătură limpede între «sfânta dreptate» care întotdeauna iese biruitoare și *norocul* «șugubăf» al despărțirii înfăia.

Aceste povestiri au o înaltă teză morală, și ca atare n'ar trebui socotite între povești.

Subiectul se găsește în literaturile populare neogreacă, sârbă, croată, ungară, lorenă, și cu oarecare îngăduință, și în cea arabă.

Studului d-lui Șăineanu despre basmele lipsește tocmai povestirea caracteristică, care se află în literaturile streine. Într'adevăr deși titlul despărțirii este «Dreptatea și strâmbătatea», în povestiri găsim față în față *omenia și barbaria* sau *cruzimea*: unul, ca să i se dea de mâncare, lasă să i se scoa-

(1) L. Șăineanu, *Basmele române*, p. 787 și urm.

— Ce să fie! Nici o dată omul nu știe de unde sare iepurele; nevasta dumitale, nu mai deparfe,—să dea Dumnezeu să nu fie așa, dar nu cred!

Parcă i-a pus un fier roșu la inimă lui Ilie, cu vorba asta. Despărțindu-se, mergea gânditor: «o fi, n'o fi!»

Dar Diavolul nu se dădă bățut, căci, când Sfântul scoboră coasta la vale, spre sat, îi iese înainte de astă dată sub înfățișarea unui om cunoscut feciorului. Dându-se în vorbă cu Ilie, îi spuse că femeia lui, hotărât lucru, nu-i poamnă bună.

— Ce, nu crezi? Apoi cum vei ajunge acasă, să te uiți pe ferestruica din deal, și-ai să vezi că doarme între doi nân-driși.

Sf. Ilie, ajunge acasă, și cum ajunge, se uită pe fereastră și vede că așa-i. Amărit, nu mai intră în casă, ci scoate repede pușca din spate, o pune la ochi și frage. Poc! Și-i ucide pe câte-și trei.

Dar intrând în casă, vede că-și ucisese părinții și nevasta, cari dormiau într'un pat.

Plin de căință, Sf. Ilie se rugă lui Dumnezeu să-i ajute ca să-și răzbune pe Necurați, căci, vedeți, pricepuse cine-i fusese seră amăgitorii de pe drum.

Dumnezeu, ascultându-i rugămintea, îi dă *lunelul*.

Când pleacă Sf. Ilie la vânatoare după Diavoli, atunci plouă cu tunete și trăsnete; atunci sar Diavolii cum pot mai repede în ape curgătoare și 'n mări, ca să scape de mânia Sfântului.

Și asta-i povestea lui Sf. Ilie! (1).

(1) Culeasă și împărt. de d-l Ion N. Vârlezanu, com. Euciuceni, jud. Tecuci.

firi; toate ne arată cum zavistnicul Necurat, sub înfățișare de *preol* sau om din sat, strică, nu numai o dragoste de sofi, ci și cea dintre părințe și fiu, sau cea dintre frați. Cu ajutorul acestor legende, poporul român explică dușmănia care șo-coate a fi între Sf. Ilie, purtătorul *Iulgerului*, *Irășnelului* și *lunelului* și între Diavoli, pe cari i-ar nimici «dac' ar fi numai după dânsul».

Mai dăm câteva variante cari lipsesc dintre cele pomenite:

Povestirea a doua.

Dracul amăgește ca și mai înainte pe Sf. Ilie și acesta își ucide asemenea *nevasta și feciorul*.

«Se zice că o dată *Sfântul Ilie*, pe când umbliă pe pământ, s'a înfălnit cu *Diavolul* în drum. Atunci acesta a zis:

— Bine, mă Ilie, tu umbli pe-aici și nevastă-ta doarme cu ibovnicul în pat?

Sf. Ilie, auzind că-i zice pe nume, l-a întrebat:

— Da de unde știi tu, mă, că mă chiamă pe mine Ilie?

— Cum să nu știu, odată ce *sunt Dracul*,—a zis Ucigă-l-toaca.

Pe vorbele Diavolului, Sfântul Ilie a plecat spre casă. Ajuns aci noaptea, găsește pe nevastă-sa culcată și lângă ea vede un tânăr înalt și care, nu eră altcinevă decât fiul său, însă pe care Sf. Ilie îl uifase, fiindcă plecase de mult de-acasă. Nici una, nici două, scoate paloșul și le rătează capetele.

Mamă-sa, care dormia în alt pat, deșteptându-se și văzând aceasta, îi zise:

— Ilie, Ilie, ce făcuși? Nu vezi că omoriși pe nevastă-ta și pe fiul tău?

Sf. Ilie, când văzû asta, se căi amar, apoi spuse mamei sale tot ceea ce i se înfâmplase. În urmă, drept pedeapsă, se duse în pusfie și stătû acolo trei ani de zile, hrânindu-se cu ce găsiă» (1).

Povestirea a treia.

Sf. Ilie, prin ispita Necuratului, își ucide *părinții*. Canunul lui Sf. Ilie. Urgi-sirea Diavolului.

«Sireacul *Sf. Ilie!* El ci-că întâiu s'a însurat și pe urmă s'a dus să-și facă armata, că dă, înainte de a fi sfânt, eră om

(1) Culegere din com. Gorunești, jud. Vâlcea, împărt. de d-l C. M. Popescu. Cfr. D. Furtună, *Cavinte scumpe*, p. 80.

ca fiecare. Când s'a dus în armată, nevastă-sa, îngreunată, a rămas acasă numai cu părinții lui; căci Sfântul eră fecior singur la părinți.

După trei ani de zile a venit acasă, că-și găfise de făcut armata, însă, când să se întoarcă pe drum, *Ucigă-l-crucea se 'nchipuește că i-ar fi nănașul Sfântului, care-l cununase.* Și cum se apropiă de Sfânt, îl sfătuie că dacă va ajunge acasă, să nu intre de-o dată înăuntru, ci să se uite înfătu și 'ntăiu pe fereastră, căci în casă, nevasta doarme în pat cu ibovnicul. Sfântul se 'ncrezută și făcū așa cum îl învăță *Ucigă-l-crucea.* Când ajunge la fereastră și se uită înăuntru, vede în pat un om și-o femeie dormind: trage un foc de pușcă și așa îi omoară pe amândoi.

Nevastă-sa, când auzi pocnitura de pușcă, și ieși afară, cunoscu pe bărbatu-său și-l întreabă:

— Ce-ai făcut, dragă, de-ai omorî pe tata și pe mama?

În patul acela dormise mama și tatăl Sfântului, iar ea, nevastă-sa, dormise în alt pat și altă odaie.

Atunci Sfântul n'a mai zis nimic și nici c'a mai intrat în casă. A priceput numai că *Ucigă-l-crucea*, prefăcut în chipul lui nănași-său, l-a înșelat. Iute a părăsit casa și nevasta, și a luat-o prin pustii și prin păduri. Și a mers, a mers, nouă zile de vară, pînă ce s'a găsească un *săhastru*. Cum a dat de săhastru, s'a dus la dănsul și s'a mărturisit lui. Săhasstrul, ca drept *canuz*, l-a închis într'o chilie și l-a lăsat să stea acolo nouă ani și nouă zile de vară, fără ca să mai vadă lumina soarelui. Ca să poată trăi în închisoare, i-a dat o *prescură* și un *păhar cu vin*.

După ce și-a gătit de făcut canunul, după *aiși* nouă ani și nouă zile de vară, *Dumnezeu*, care pe atunci umbლა pe pământ, i se arată săhasstrului. Îl întreabă despre Sf. Ilie, de mai trăiește ori ba. Da Dumnezeu știa toate, numai se făcea el așa, față de săhastru, că nu știe.

Săhasstrul se duse la Sfânt și intră în închisoare unde eră el. Da' când intră, găsește prescura și paharul cu vin neatins. Sfântul nu mâncase și nu băuse nimica; eră vin și umbლა de colo până colo prin chilie.

Sfântul, cum văzū pe săhasstru, îl rugă să-l scoată din în-

chisoare și să-l ducă înaintea lui Dumnezeu. Săhasstrul, care aveă tot porunca asta mai dinainte, l-a scos și l-a dus... Dumnezeu, când l-a văzut înaintea sa, l-a întrebat pe Sfânt:

— Ce vrei, Ilie?

Sf. Ilie răspunse:

— Vreau, Doamne, *fulgerul și trăsnetul*, ca să trăsnesc pe Diac, că el m'a înșelat de-am omorî pe tata și pe mama! Dumnezeu răsplăte credința Sfântului, împlinindu-i rugămintea. Și numai de atunci încoace fulgeră și trăsnește; mai înainte nu fulgeră și nu trăsniță. Iar Sf. Ilie poartă fulgerile și trăsnetele și lovește în toate părțile, unde crede că s'ascunde *Ucigă-l-crucea*, ca să-l poată omorî» (1).

Povestirea a patra.

Sf. Ilie, după ispita *Necuratului*, își ucide nevasta și părinții.

«Se zice că *Sf. Ilie* a făcut armată. Înainte însă, înlămplându-se lucrurile și pe-atunci cum se înlămplă și astăzi, Sf. Ilie, fiind îndrăgît de o fată frumoasă, o ceruse, o luase, făcuse nunta și la câtvă timp după nunta, plecase. Pe nevastă și-o lăsase sub ochii părinților lui.

Acolo își făcea slujba ca orișicare oiaș sânguincios, iar din când în când dobândia învoire ca să mai vină pe-acasă, și să-și vadă nevasta, de care se despărțise cu mare înduioșare.

Într'un rând, Ilie veniă acasă ca de obicei, cu pușca în spate, când iată la o colitură de drum se întâlnește cu un moșneag. Moșneagul nu eră altcinevă de cât *Pre-necuratul necural*, care nu prea aveă la inimă căminicia și dragostea celor doi fineri. Intrând în vorbă cu Ilie, îi spune:

— Și de unde ești dumneata, voinice, rogu-te?

— Din sat, de aici, de peste deal.

— Și mergi acasă, se vede!

— Acasă, că-s înșirai, și mi-i dor de nevastă.

— Apoi, de; rău faceți că vă 'nsurați înainte de-a vă vedea isprăvită armata. Că voinicul dacă pleacă, dus e,— și mai rău de nevasta că rămâne acasă, de vorba lumii...

— Apoi, de, moșule, zice Ilie, or fi și de aceea...

(1) Culegere din com. Nemțșor-Vânători, județ. Neamț, și împărt. de d-l A. Moisei.

Teodor Pracsu – un critic la el acasă sau (critica literară de la refracție la reflecție)

Valeriu LUPU

Se spune că oratoria fără talent poate fi etichetată ca tupeu (Th Codreanu), așa cum incursiunea unui personaj mai puțin inițiat într-un domeniu arid, cum este cel al criticii, poate fi considerată dacă nu insolentă atunci cel puțin o atitudine hazardată. Cu toate acestea savoarea unei lecturi, copios susținută de scrierile stilistice ale unui autor talentat cum este Teodor Pracsu, chiar în domeniul criticii literare îndeobște considerată o zonă greu accesibilă și în consecință puțin atractivă, poate stârni nu numai plăcerea și interesul lecturii, ci chiar tentația de a-i pătrunde înțelesul în esența sa. Cu riscul de a nu fi la înălțimea acestui deziderat, cu riscul de a face loc omisiunilor, uneori necesare nu numai din complezență, până la urmă important este ceea ce comentezi și îndeosebi cum comentezi, mai ales când este vorba de o apariție editorială de excepție pe care ne-o oferă, scriitorul, umoristul, teatrologul, jurnalistul și, cu asupra de măsură, criticul literar Teodor Pracsu prin cartea sa „Refracții critice” apărută la editura Sfera Bârlad, în anul de grație 2013.

55 de „**cronici, eseuri, medalioane, miniportrete literare**” (pg 3), pe care autorul le adună într-un spațiu cultural limitat de granițele județului Vaslui, într-un orizont de timp ce nu depășește limitele anilor 2004-2011 care, dincolo de actul în sine important în economia publicistică a autorului, se constituie într-o frescă a mișcării literare în spațiul cultural căruia-i aparține și pe care îl cunoaște din interior.

Este un demers pe care Teodor Pracsu și-l asumă în cunoștință de cauză și cu responsabilitatea omului de cultură stăpân pe arta expresiei lingvistice și utilizării ei, dar mai ales stăpân pe instrumentele criticii literare pentru care vedește prin tot ce scrie o înclinație aparte. Nu este lipsit de importanță faptul că autorul **refracțiilor critice** provine dintr-o epocă culturală care a profesat critica ca un deziderat, într-o etapă când mai importantă decât opera era viziunea asupra ei, de cele mai multe ori dintr-un unghi doctrinar compatibil cu ideologia timpului. Mă refer desigur la anii 70-80 ai secolului trecut când cu deosebire rafturile librăriilor erau pline de „studii critice” și „opere alese” ale marilor scriitori autohtoni și ai literaturii universale, care dincolo de orientarea în sine, mai puțin convenabilă din punctul de vedere a consumatorului de literatură, a creat totuși mari valori în domeniul criticii literare și chiar o adevărată școală dominată de spiritul călinescian.

Din noiamul de criterii pe care ideologia timpului le impunea, criticul Teodor Pracsu alege pe cele necesare, valide și utile care să limiteze subiectivismul, încorsetarea și cutumele, lăsând loc laturii obiective, bazată pe valoare, autenticitate și veridicitate, în ceea ce înțelegem până la urmă prin fond și formă, reușind să se plaseze astfel în ipostaza exegetului care poate privi opera la modul echidistant și imparțial, cu ochiul specialistului exersat în spațiul criticii literare.

55 de perle stilistice așa spune dacă ne referim la discursul narativ în care abundă, frumos înșiruite și atent ordonate; metafora, comparația, epitetul, sintagma, aspecte ce fac lectura încântătoare și raționamentul accesibil. Neîndoios autorul are stil, are discurs, se apleacă cu acribia cercetătorului asupra esențelor pe care le scoate în evidență și le pune viguros și cu talent în pagină. Se vede de la distanță că autorul însuși are experiența truditorului în ale condeiului și cunoaște bine meandrele creației, mai ales în arta cuvântului. El însuși scriitor, autor de romane, cunoaște din interior frământarea căutării sensurilor și formelor, și mai ales truda așezării slovei pentru ași împlini rostul.

Câteva trăsături îl individualizează în planul criticii literare. În primul rând capacitatea de analiză și sinteză probată convingător prin prezentările scurte, dense și concise, în care inutilul și formalul nu se regăsesc. Mai mult, prin maniera în care esența este pusă în evidență și probată prin forța argumentului autorul devine cre-

dibil în demersul său. Pentru că „**dincolo de efemeride cețoase și de înjghebări ocazionale, în fața cărților valide am încercat să descopăr sâmburele peren, să identific liniile unui desen coerent și semnele unei vocații**” (pg 3), spune autorul. Este un maestru în utilizarea jaloanelor, canoanelor și parametrilor specifici care până la urmă particularizează latura profesională a criticii.

Grație acestor instrumente de lucru pătrunde ușor în universul cărții analizate, neocolind contextul spațial și temporal în care apare, și mai ales neeludând detaliul care o individualizează. O spune un om obișnuit cu căutarea și utilizarea detaliului într-un domeniu în care raționamentul precis, judecata corectă și logica științifică formează suportul necesar în domeniul cercetării medicale.

O altă trăsătură este aceea că analiza operii se face în conjuncție nedesmințită cu cunoașterea autorului pe care-l prezintă nu numai în dimensiunea lui literară, nu numai în universul lui de exprimare, ci și a contextului social concret în care trăiește și scrie, în relaționarea directă cu realitățile vieții de zi cu zi, ceea ce dă un plus de valoare criticii în sine pentru că pune în valoare binomul operă-creator. Aici descoperim dimensiunea călinesciană în maniera de abordare a operei și autorului pe care criticul Teodor Pracsu o utilizează, fără să ajungă însă la dezgolirea totală a sinelui așa cum se practică în critica vulgară întâlnită astăzi la detractorii și demolatorii simbolurilor noastre naționale. El se oprește mai ales asupra eului, rareori asupra supraeului și aceasta o face numai atunci când este vorba de o exacerbare veleitară în comparație cu valoarea autentică, ceea ce dovedește că abordarea freudiană, cu măsură însă, nu-i este străină mai ales atunci când pătrunde în sfera nonconformismului.

Reușește să țină dreapta cumpănă între autor și operă și mai ales dreapta măsură în ierarhia celor supuși criticii sale, ceea ce-l face să fie considerat unul din criticii cei mai apreciați la nivel local și nu numai, un adevărat Călinescu al locului am putea spune noi, fără teama de a greși.

Nu rareori își manifestă deschis teama de „prea mult” deși încurajează scrisul, de calitate însă. Într-adevăr astăzi se scrie mai mult ca niciodată, se tipărește mai mult ca niciodată, paradoxul timpurilor noastre fiind acela că se citește din ce în ce mai puțin. Nutrește cu sinceritate convingerea că dacă astăzi cenzura nu mai este posibilă, critica trebuie să rămână criteriul de selecție a valorii. Pentru că excesul de creație literară fetișizează actul de creație, iar cantitatea niciodată nu ține pasul cu calitatea.

Sigur la originea acestui „prea mult” stă în primul rând goana după notorietate, o adevărată caracteristică a zilelor noastre, ca și o adevărată obsesie a existenței percepute. Conform acestor deziderate, egocentrice în fond și nicidecum altruiste, nu contează ce spui și cum spui, important este să spui, iar spațiul public să te perceapă. De aici amalgamul greu de diferențiat al valorilor ce se pierd și al nonvalorilor care proliferază și care prin cantitate aduc prejudicii calității. De aici și atitudinea tăioasă a criticului care devine necruțător cu fetișul, alcătuirile bizare, forțate și neconvingătoare.

Adept al celebrei meditații a lui Maurice Roch „**dacă vrei să spui ceva trebuie să îndeplinești trei condiții; 1 să ai ceva de spus, 2 să știi să spui și 3 să te oprești la timp după ce ai terminat de spus**” Teodor Pracsu dovedește acest lucru prin tot ceea ce scrie și pretinde aceleași rigori celor pe care-i analizează. În același registru se înscrie și aparenta lipsă de înțelegere pentru preocupările prea lumești a unora din personajele analizate cum este Ion Enache (**Aedul metafizic, pg 25**) și Ion Iancu Lefter (**Remember, pg 58**), poeți locali cu notorietate boemă.

Manifestă o înțelegere aparte și chiar o curiozitate pentru debutanții tardivi în câmpul scriiturii de substanță, indiferent de domeniu; literar științific, filosofic etc. Nutrește și vedește convingerea că

înțelepciunea izvorâtă din cunoaștere și experiență formează acel cadru necesar pentru un conținut valabil și interesant, circumscris valorii. Astfel Petre Iosub (**Portret în evantai, pg 61**) reușește să edifice o operă într-un timp relativ scurt, mai puțin de un deceniu, desigur în spatele ei găsindu-se multe anticipări lucrative care remodelate și adaptate ajung la nivelul profunzimii unei abordări de substanță. Pasiunea manifestă la acest autor pentru latura metafizică a filosofiei este evidentă și străbate opera sa de la un capăt la altul, atitudine oarecum dificil de înțeles într-o societate cu înclinații mai degrabă atee prin educație, care își are originile într-o lungă perioadă în care abordarea materialistă reprezenta filonul de bază al formării omului nou. Dar ușurința cu care Petre Iosub își depășește condiția anterioară ne duce cu gândul la acel refugiu din cotidianul agresiv și incompetent, pe care autorul îl caută cu obstinație, orientându-l spre zona înțelepciunii calme, așezate, care conduce mai mult la împăcarea cu sine decât cu lumea. Cu scrupulozitatea criticului versat Teodor Pracsiiu îl surprinde pe autor în toate ipostazele sale creatoare; poet, publicist, sociolog și mai ales filosof.

Nu mai puțin apreciativ se exprimă criticul atunci când este vorba de proza lui Daniel Dragomirescu (**Cel din urmă rapsod, pg 40**), un scriitor dominat de angoase, pendulând între realitate și esoteric, și care după îndelungi elaborări iese la rampă cu scriituri valoroase. Analizându-i opera de maturitate „**cel din urmă rapsod și alte povestiri**” criticul Teodor Pracsiiu nu se reține în a face observații realiste privind eroii cărții și trăirile lor, nu rareori misterioase și nonconformiste, în care realul cotidian trăit aievea încorporează miraculosul. Apreciază la acest autor de vocație persuasiunea, dăruirea, implicarea în viața personajelor și nu în ultimul rând veridicul narațiunii care plasează povestirea în zona incertă a intersecției dintre rural și urban, esența constituind-o totuși satul cu mentalitatea lui.

Nu mai puțin impresionat rămâne Teodor Pracsiiu de concitadinul său Ioan Baban (**Fecunditate fără frontiere, pg 35**), un alt talent în arta scrisului, sub diverse forme însă; poezie, nuvelă, povestire și epigramă, a cărui debut are loc la vârsta înțelepciunii într-un ritm debordant și extrem de convingător. Mai ales sub aspectul creației lirice, poetul târziu, oscilează în meditația sa între aici, cu reminiscențele unor trăiri trecute, și misterul drumului care se îngustează mereu, ducând către o lume pendulând între neant și speranță. Prolificitatea bruscă și neașteptată, în egală măsură sub aspectul cantității dar mai ales al calității scriiturii, îl face pe critic să-l suspecteze pe Ioan Baban ca fiind un gânditor de substanță cu exercițiu îndelung în arta scrisului. Aspect cu atât mai relevant cu cât Ioan Baban nu a bătut ostentativ la poarta notorietății, aceasta deschizându-i-se și primindu-l cu bagajul select al lecturii, talentului și creației autentice.

La aceiași categorie se adaugă încă două personalități pe care criticul le tratează din perspectiva diferită a domeniilor pe care le abordează și a tipologiei personalității lor. Una dintre ele este profesorul de matematică Dumitru Apostolache (**Oglinzile memoriilor, pg 113**) care, dincolo de faptul că demonstrează compatibilitatea dintre știința matematicii și arta literară, se prezintă atent, jovial, previzibil și înțelegător, de o amabilitate bonomă în volumul său **Oglinzile iubirii**. Între timp și parcă pentru a împlini previziunile criticului, Dumitru Apostolache va ieși în public cu un nou volum, mai potrivit fizionomiei sale literare, este vorba de „**Muguri și flori de voie bună**” o culegere amuzantă de epigrame, snoave, glume, anecdote, bine ancorate în realitățile vremurilor sale și, de ce nu, în spiritul **hazului de necaz** atât de propriu poporului nostru, sentiment pe care nu numai că îl trăiește cu dezinvoltură ci îl și răspândește cu generozitate.

Nu același lucru se poate spune despre paginile acordate omului de cultură vasluian Dumitru Marin (**La 70 de ani, pg 133**), a cărui radiografie este una necruțătoare. Cu precizia chirurgului, de data aceasta în disecția creației, apreciindu-i totuși strădania și criticându-i nonconformismul, recunoaște neliniștea și perseverența în obținerea notorietății, dar își exprimă rezervele mai ales în strădania de a impune curentul cultural informațional, concept totuși discutabil în opinia criticului, prin deficiențe structurale și prin absența criteriilor definitorii. Aprecierea dubitativă privind zbatările, neliniștile, frământările și ieșirile în spațiul literar creator, uneori

precipitat alteori incoerent dar întotdeauna perseverent, se încheie brusc cu constatarea că profesorul Dumitru Marin are totuși 70 de ani.

Chiar dacă subiectivismul nu pare să fi ocolit unele din afirmațiile criticului, nu se poate spune că Teodor Pracsiiu nu a demonstrat prin forța argumentului că se află pe teritoriul său, mai bine zis la el acasă. Nu cu aceeași măsură, dar păstrând proporțiile totuși se exprimă Teodor Pracsiiu când vine vorba despre Valentin Silvestru (**Posteritatea lui Valentin Silvestru, pg 74**), intelectualul complex și complet ce fascinează și extaziază critica pracsiană. Am putea spune că în ordinea preferințelor criticului, Valentin Silvestru se situează imediat după Theodor Codreanu.

Unul din cei mai mari teatrologi ai literaturii noastre „**domnul teatru**” a fost, este și va rămâne, chiar și după dispariția sa fizică, mentorul Festivalului Vasluian al Umorului, Constantin Tănase. Tratat cu respectul convenit unei valori autentice, cu nostalgia, delicatețea și regretul unor relații atât de fructuoase, prietenești și în același timp cordiale, Valentin Silvestru rămâne în ochii criticului „un gentlemen în vremi plebeie” sau „un aristocrat printre proletari” (pg 79).

Până la urmă omul Silvestru, care se revendica cu obstinație ca aparținând spațiului istoric al Vasluiului (născut la Scânteia, a copilărit la Huși), rămâne exemplul cel mai autentic al asimilării culturale a oricărui trăitor pe aceste meleaguri, indiferent de proveniența etnică.

Dincolo de această afinitate explicită pentru valoare Teodor Pracsiiu are delicatețea de a nu vexa memoria atunci când prezintă unele personalități a căror trecut, sau prezent, nu corespund exegezei sale, fie și prin prisma unor criterii personale. Este cazul lui Vasile Ion Cataramă (**Istoria tragică, pg 94**) care a trebuit să plătească pentru convingerile sale, pentru verticalitatea personalității sale, însumând într-o măsură tragică soarta intelectualilor interbelici, animați de idealuri naționaliste, într-o vreme când volbura bolșevică amenința cu infernul orwellian ce avea să se instaureze nu peste mult timp. Acest scriitor scrie dezinvolt în presa timpului într-o vreme când cerbicia doctrinară căpăta dimensiuni apocaliptice. Este omul care și-a trăit destinul tragic sub trei dictaturi fără însă să-și trădeze crezul intelectual, așezându-se astfel în rândul marilor intelectuali care și-au slujit neamul și țara. Dorința criticului ca autorul să ni se dezvăluie în ceea ce reprezintă cu adevărat prin cele trei romane ale sale (**Dezrădăcinații, Jaf și lepurii**) este una legitimă, pentru că astfel ar oferi posibilitatea plasării sale în ierarhia firească a valorilor noastre culturale.

Nu știm în ce măsură compromisul a făcut parte din viața scriitorului Vasile Ion Cataramă, dar tăcerea post detenție pare să spună că nu, spre deosebire de Vladimir Streinu care și-a plătit relativ scump eliberarea, critic pe care Teodor Pracsiiu împreună cu Daniela Oatu, într-o excelentă critică a criticii (**Un senior al spiritului, Vladimir Streinu**) ni-l prezintă și sub acest aspect, cu o delicatețe catifelată și, pe bună dreptate, de o manieră admirativă și conciliantă în fața unei valori autentice.

Păstrându-se în același areal, dar cu aciditatea unei critici impusă circumstanțial, analizează poezia lui Mihai Sultana Vicol (**Justițiarul nevindecabil, pg 103**), un poet al paradoxurilor care îmbină „vehemența paroxistică a tonului” cu realitățile timpului său, pe care le percepe și le redă de o manieră nu rareori grotescă. Cum este și firesc criticul nu vede cu ochi buni teribilismele în scris și deopotrivă în atitudine, multe dintre ele doar de dragul afișării ostentative în ochii contemporanilor, riscând chiar momente existențiale ce mimează dramatismul eroic de tip Don Quijote.

O notă aparte în economia cărții o reprezintă paginile consacrate lui Theodor Codreanu, figură reprezentativă a criticii literare autentice care, din fiiful său provincial hușean, reușește să devină un reper de necontestat la nivel național, împlinind astfel intuiția anticipativă a lui Edgar Papu atunci când prefața „Fragmentele lui Lamparis” în trei prezentări succesive (pg 5, 9 și 13), un miniportret și două eseuri critice (**Codreanu cel tânăr, Acolade aforistice și Poet și simbol**), primul ușor elegiac-nostalgic celelalte adevărate exegeze literare, Theodor Codreanu este prezentat atât prin prisma timpului devenirii sale, cât și prin prisma criticului pentru care detaliul, comparația, atitudinea participativă și ierarhizarea valorică reprezintă parametri de referință ai operei sale, operă care

excelează prin aceea că nu are rețineri în a aborda simbolurile literaturii noastre, mai vechi sau mai noi; Eminescu, Bacovia, Caragiale, Maiorescu, Grigore Vieru, ca și, am adăuga noi, războiului deschis pe care-l poartă cu postmodernismul și avangarda sa „political correctness” bineînțeles cu arma cuvântului. Are o admirație particulară pentru maniera în care Th Codreanu reușește să exploreze adâncimile (abisul) construcției literare, fie că este vorba de Caragiale, Grigore Vieru sau George Bacovia, descifrând aici liniile de forță ale creației autorilor menționați.

Originarul, primordialul, arheul, ontologicul, sunt elemente de referință și instrumentele de lucru ale criticii codreniene, la care nu ezită să se raporteze în toate scrierile sale și pe care le folosește obsesiv în discursul său critic, extrem de logic de altfel și bine articulat, aspecte pe care Teodor Pracsiu le subliniază cu asupra de măsură.

Dealtfel opera bardului hușean (chiar astăzi când încă este în plină desfășurare) este suficient de amplă, profundă și complexă încât să facă obiectul unei exegeze pe măsură, angajament pe care doar un spirit ca al lui Teodor Pracsiu l-ar putea împlini. Ar fi o oportunitate prin care Teodor Pracsiu ar ieși din aria autoreproșului pe care și-l face, cu privire la opera prietenului său, atunci când spune „***i-am citit cărțile cu respect și prețuire și regret adânc faptul că n-am scris despre toate, lăsând zilele să treacă într-o dulce lenevie mioritică***” (pg 8).

În ansamblul său cartea Refracții critice, prin ținută și maniera doctă de abordare, trece ușor pragul filtrant al refracției, alunecând ușor spre zona reflexiei actului creator în realitatea zilelor noastre și de ce nu, în cel al reflecției privind rolul și rostul criticii oneste și obiective. Însuși autorul cărții este imaginea vie a unei prezențe remarcabile în aria culturii și spiritualității locale, prezență ce se impune, în egală măsură prin condei și prin prestația publică. Atent, jovial, respectuos și colocial, Teodor Pracsiu rămâne o prezență notabilă și extrem de agreabilă, care reușește să convingă întotdeauna prin forța argumentului și acuratețea discursului.

Dincolo de aceste considerații am convingerea că Refracții Critice își dovedește utilitatea din mai multe perspective, dintre care trei mi se par cu deosebire importante;

- pentru cititor; o lectură plăcută, doctă, senină, solicitantă, dar și reconfortantă,
- pentru specialist; un izvor de informație și o viziune critică peste care este greu de trecut,
- pentru istoric; o mărturie vie a unui spațiu cultural viu, prolific și cu perspectivă.

SIMPOZION OMAGIAL ION MITICAN LA DĂNEȘTI

Nicolae IONESCU

Într-o zi ploioasă, mohorâtă, de cireșar, sâmbătă, 8 iunie 2013, Primăria Comunei Dănești, Inspectoratul Școlar Județean Vaslui, Școala Gimnazială „Grigore T. Popa” Dănești, Muzeul „Unirii” din Iași și Biserica „Sfântul Nicolae” din localitate, au organizat un excelent simpozion în comuna Dănești. Această manifestare culturală a fost dedicată renumitului inginer, inventator și biograf al Iașilor, Ion Mitican, fiu al acestor meleaguri, căreia locuitorii așezării îi datorează atât de mult, deoarece el a contribuit substanțial la electrificarea satului Dănești, în 1955.

Acțiunile omagiale au fost inițiate de inimosul profesor de matematică, Ioan Coman, fiu al Dăneștilor, fost director al școlii și prieten cu marele om de seamă al satului. Ele au fost sprijinite de Primăria Dănești și s-au deschis la ora 10 cu un frumos program artistic al elevilor din școlile din comună, îmbrăcați în costume populare din zonă, dovedindu-se, dacă, mai era nevoie, că „veșnicia s-a născut la sat”, cum remarca marele scriitor Lucian Blaga.

A urmat ineditul Simpozion dedicat inginerului și scriitorului Ion Mitican, dispărut pe neașteptate dintre noi, în 2012. Lucrările au fost moderate de domnul profesor Ioan Coman, care în intervenția sa a relevat faptul că în istoria satului Dănești, numele Ion Mitican va rămâne dăltuit în piatră. S-a născut la 11 aprilie 1931 într-o familie de de țărani. După absolvirea școlii primare în localitatea natală, a urmat cursurile Liceului Național din Iași, începând cu anul 1942. Ele au fost însă întrerupte în martie 1944, din cauza războiului ce se apropia de oraș. Continuă studiile la Liceul „Mihail Kogălniceanu” din Vaslui până în toamna anului 1948 când revine la Liceul Național. În anii 1950-1954 a urmat cursurile Facultății de Electrotehnică din cadrul Institutului Politehnic din Iași. După susținerea examenului de diplomă, în februarie 1955, a fost repartizat ca inginer la Ministerul Energiei Electrice, dar spre stupoarea rectorului de atunci al Institutului Politehnic din Iași, acad. Cristofor Simionescu, refuză această repartitie și se angajează ca inginer în orașul Vaslui pentru a contribui la electrificarea satului natal. „Numai așa puteam să-mi împlinesc visul, pentru că Dăneștiul era considerat sat de chiaburi și, aflat în plin proces de colectivizare, nu era printre satele trecute pe lista iluminatului rural. I-am convins pe cei de la Vaslui și de la București că ne electrificăm cu forțe locale” avea să declare Ion Mitican în ziarul „Evenimentul de Iași” din 18 august 2007. Tot pentru satul natal a procurat un grup electogen, iar sârma veche e recuperată de la rețelele orașului Vaslui care se modernizau. Cu sprijinul sătenilor a construit clădirea uzinei din chirpici și ceamur. Apoi au săpat gropile pentru stâlpi și au întins conductorii. Pe 20 august 1955 s-au aprins becurile în casele satului. Tododată, s-a preocupat și de obținerea unui aparat pentru proiecția filmelor la Căminul Cultural și a raealizat rețeaua de radioficare cu difuzoare a comunei. Pentru binele făcut comunității în anii grei ai comunismului, și nu numai, primarul comunei, Neculai Ciofu, a acordat în acest cadru festiv, titlul de „Cetățean de Onoare”- Post-Mortem lui Ion Mitican.

În intervenția sa, doamna director al „Muzeului Unirii” din Iași, prof. Aurica Ichim, a subliniat cu pertinentță activitatea de mare cronicar al Iașului, al acestui neobosit cercetător al arhivelor și bibliotecilor din fosta capitală a Moldovei. Știa ca nimeni altul, istoricul fiecărei străzi și clădiri, potrivit principiului „și pietrele vorbesc”. Era mic de statură și foarte vorbăreț, plin de voioiciune și inițiativă, fiind un neîntrecut povestitor își amintește doamna muzeograf. A publicat 22 de cărți despre Iași de altădată și edifiicile sale. A luptat pentru conservarea vechii străzi Lăpușneanu, căreia i-a închinat numeroase pagini. A readus în viața orașului „bătaia cu flori”. În amintirea sa, s-a înființat recent și un cenaclu care îi poartă numele.

În intervenția sa, semnatarul acestor rânduri, a subliniat activitatea de inventator a lui Ion Mitican în cadrul Regionalei CFR Iași, executând instalații electrice și de telefonie. Puțini știu că datorită lui s-a introdus pentru prima dată în România sistemul de radiotelefonie pe calea ferată, înainte de 1989. „Mecanicul mergea cu 60-70 km la oră și era convins că totul este OK doar pe baza semnalului luminos. Stătea la bordul locomotivei cu ochii țintă. Era obositor, dar se întâmplau accidente, pentru că uneori nu se vedea bine. Era ceață și prin anumite stații trenul rapid trecea cu 80 de km la oră. Îmi amintesc că la intrarea în

Coordonator
Ioan Coman

In memoriam

ION MITICAN

MARIN ROTARU BUN CUNOSCĂTOR AL TAINELOR

Ion N. OPREA

Tecuci, rapidul de București a fost primit pe o linie secundară în loc de linia întâi, ocupată temporar. Din cauza vitezei, trenul a deraiat și au murit 50 de oameni. Dacă mecanicului i s-ar fi comunicat prin radio să reducă viteza, accidentul ar fost evitat. Atunci am găsit sprijinul directorului de la Regionala Iași care a militat pentru sistemul meu, în ciuda criticilor care i se aduceau”, mărturisea Ion Mitican într-un interviu acordat ziarului Jurnalul Național. În cele din urmă sistemul de radiocomunicații inventat de Ion Mitican a fost utilizat pentru prima dată pe linia Iași – Vaslui – Bârlad – Tecuci, extinzându-se apoi în întreaga țară. Astfel, invențiile lui Ion Mitican asupra locomotivelor se situează în continuarea uni mare inventator vasluian, Toma Dragu, originar din Zăpodeni, care a perfecționat locomotivele cu abur „Pacific” din perioada interbelică care mișunau pe drumurile de fier ale țării.

De altminteri, comuna Dănești, prin satul Șurănești, azi, Emil Racoviță (n.n.) a dat țării trei academicieni: marele biolog, Emil Racoviță, medicul anatomist Gr. T. Popa, Universitatea de Medicină și Farmacie din Iași purtându-i numele, și istoricul Emil Condurachi, tatăl cunoscutului, analist politic, fost consilier prezidențial, istoric, Zoe Petre, iar, în apropiere, la Codăești s-a născut academicianul Radu Miron.

La manifestările omagiale salutul rectorului Universității de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” din Iași au fost transmise de profesorii universitari Cojocaru El și Pietraru I. De altfel, d-l rector Vasile Astărăstoae a participat la manifestările din 2010 de la Dănești, cu prilejul acordării numelui școlii de Grigore T. Popa.

Comunicările au continuat prin expunerea scriitorului Ion Maftei, autor al celor 10 volume despre „Personalități ieșene” și el fiu al satului, coleg de bancă cu cel comemorat. A evidențiat activitatea publicistică a lui Ion Mitican despre orașul de pe Bahlui, pentru care a devenit și membru al Uniunii Scriitorilor – filiala Iași. A susținut diferite emisiuni culturale la radio și televiziunile din Iași. A sprijinit pe elevii dăneșteni pentru a merge la școală, iar pe oamenii din comună de a-și găsi de serviciu în oraș.

Intervenții interesante pe această temă au mai avut profesorul de Limba română Nicolae Ariton de la școala din Dănești și inspectorul școlar Vasile Sprâncenatu de la I.S.J. Vaslui care au relevat talentul literar și optimismul debordant al lui Ion Mitican.

Tradițiile și obiceiurile din comună au fost relevate cu pertinență de unii colegi din comună, subliniindu-se apoi relația de prietenie dintre învățătorul Costache Buraga și inginerul Ion Mitican.

În partea a doua a fost lansată cartea, în mare parte autobiografică, a Mărioarei Buraga, fiica renumitului învățător, intitulată sugestiv, *Confesiuni septuagenare*, prezentată de poetul vasluian, Daniel Grosu. A urmat apoi un parastas în cinstea celui comemorat.

Așadar, simpozionul „In memoriam, Ion Mitican”, desfășurat la Dănești în clădirea Școlii Gimnaziale a fost o reușită, lucrările acestuia beneficiind de excelențele condiții oferite de primărie și conducerea școlii.

„Marin Rotaru - un policultural”, așa era titlul unui eseu publicat în volumul intitulat „Carte”, Editura PIM, Iași 2009, în care am vorbit despre multipla activitate a redactorului șef de la revista de cultură „Elanul” de la Giurceni - Vaslui. După un an, în 2010, în volumul „Scurte medalioane. Semnal istorico-literar”, realizat la aceeași Editură îl vedeam pe același ca pe un... „adulmecător al frumuseților arheologice”. Aici, în medalionul dedicat lui mă refeream la cartea care îi apăruse „Antichitățile Elanului”, volum cu un „Cuvânt înainte” al autorului și referințe semnate de cercetătorii Dan Ravaru și Laurențiu Chiriac. Cartea este un omagiu adus de Marin Rotaru mentorului său, profesorul Ghenuță Coman, alt mare cercetător în arheologie, realizatorul volumului „Statornicie, continuitate... 1980”, subliniam. În volum, Marin Rotaru aduce în actualitate propriile cercetări făcute în zonele Pogănești, Stăni-lești, Igești-Blăgești, Mălușteni, Frunțișeni, Murgeni, Poșta-Elan-Vutcani, Vladnic, Bârlălești, Gura Buștei, Fedești, Șuletea, Chircești-Miclești, Bujoreni-Zorleni, Moreni, Deleni-Vaslui, dar și valoarea documentară a altor cercetători precum Mircea Petrescu-Dâmbovița, Ghenuță Coman, Vasile Palade, Eugenia Popușoi, M. Paucă, I. T. Dragomir, Dan Monah, D.N. Popovici, C. Simciuc, Vl. Dumitrescu; Hortensia Dumitrescu, Radu Vulpe, Vasile Ursachi; Ruxandra Maxim- Alaiba... puneam în pagină susținerile referențelor.

Prima mea referire îl prezenta pe Marin Rotaru cu întreaga sa activitate de pedagog, om de știință și cu activitate cultural-artistică, realizator de cărți și organizator de tot felul de expoziții, cu o mulțime de premii primite, personale sau pentru elevii pe care îi coordona în ascensiunile lor către specialități intelectuale de viitor... Cartea „Antichitățile Elanului” la care mă refeream ulterior se vroia a fi și o însoțire a mea cu redactorul șef de la „Elanul” pe drumurile căutărilor sale, bucurându-mă de reușitele sale ca iubitor a ceea ce nu cunoșteam eu, și poate, nici dumneavoastră... să colecționezi ani și ani tot felul de piese muzeistice, să le recondiționezi și să le aduci în stare să poată vorbi despre trecutul milenar al localităților, după care să le predai celor două muzee locale, „Ștefan cel Mare” din Vaslui și „Vasile Pârvan” din Bârlad, mi se părea faptă deosebită. Deosebită pentru că el preda Statului o zestre de aproape 1200 obiecte de arheologie la o unitate și încă 1700 la alta. Plus peste 50 kg. așchii și nuclee din silex... În loc să-și facă propriul muzeu, cum este cel de la Câmpulung Moldovenesc al prietenului nostru Ioan Grămadă.

De data aceasta, am pe masa de lucru un Album de artă care cuprinde mai toate lucrările de artă plastică ale lui Marin Rotaru. Realizat la Editura Sfera Bârlad, tehnoredactor Bogdan Artene, cu un Cuvânt introductiv semnat de Gheorghe Alupoaei. Realizatorul operei este văzut drept... un spirit polyvalent în acțiune. Explicându-și susținerile în Cuvântul de recomandare, profesorul subliniază preocupările multiple ale acestuia ca îndrumător, educator și formator de talente, un arheolog și muzeograf harnic și mereu studios, un animator de cultură și publicist stăruitor, asiduu răspânditor de informații în diversitate.

Albumul însuși îi probează calitățile cu prezentarea expozițiilor de grup și personale, încă din 1976 și până în zilele noastre, cu extrase din presa scrisă și de la vernisaje, o suită de exponate interesante, care afirmă talentul, pricepera, alegerea, valorificarea, bucuria sa și a vizitatorilor. Albumul, în concret, este materializarea a ceea ce a văzut și a adunat Marin Rotaru din deplasările sale pe șantierele de arheologie, la întâlnirile cultural-artistice și științifice organizate în comunele județului Vaslui, în orele de documentare la mănăstirile și schiturile despre care a scris cu atâta cucernicie și dragoste pentru adevărul lui Hristos, Domnul...

Din roci șlefuite de vremi și de hazard, dar și cu propria mână și inteligență autorul dă personalitate unor îmbinări care nu doar sunt creatoare de personaje care de care mai deosebite, cu capete sferice, uneori ușor teșit-turtite, cu adâncituri din care ne privesc ochii lor într-un fel fantomatici, amintind de capetele mobile chiar ale statuetelor descoperite pe valea Elanului, cum bine ne încunoștințează profesorul Alupoaei în prezentarea făcută. Și, pe bună dreptate, exponate din astfel de roci, precum, Tors I, Zeul Elanului, Somnoroasa, dar și cele din gresie – Simbolul primăverii, Călugăr dac, Voievodul, Pasăre, Capricioasa, Doctorul, Stabilitate relativă, Rod, Gorilă, Poetul, Nud, Arheologul, Actorul, Pădurarul, Criticul de artă, Clovn, Fantezie plastică și Fantezii Plastice, June, Piciul, Metamorfoză, Pasăre 1, Pasăre 2, Idol, Tors, Ecloziune, Schit, - amplifică percepțiile.

Trunchiurile, rădăcinile, crengile de esențe și forme care de care mai diverse, bucățile izolate de lemn, sunt ademenitoare prelucrătorului, ca și fierul și alte mate-

riale folosite. În mâinile artistului lemnul capătă strălucirea visată, este astfel prelucrat încât uneori își păstrează patina întunecată a timpului care l-a străbătut, luciul care i se dă transmite materialului noblețea visată. Lucrul final cere mângâierile noastre, nu numai ale ochilor, dar nu cutezi să o faci tocmai din respect pentru arta realizată. Te apropii, încerci mirosul materialului, îl atingi ușor în închipuire, parcă să nu te observe creatorul, truditul care i-a dat maestrea prin șlefuire. Culoarea aproape naturală te poartă cu gândul la Codrii noștri de odinioară, la pădurile care se tot împuținează. Maternitate en violon deschide și onorează cu succes coperta Albumului care recomandă cuprinsul: opere care înfățișează modernitatea cu rădăcinile ei adunate, prelucrate, filtrate și redade privirilor care iubesc și apreciază actualitatea: Sculptorul, Călugărul de la Silișteni, Clopotniță, Eva, Veterinarul, Sforărița, Zeița războiului de țesut, Fereastră, Tors 2, Mama, Diana de la Giurcani, Fată sau Fetele de la Giurcani în diferite ipostaze, Artemis, Jupânul, Compoziție Plastică, Sforar, Adolescența, Călugărul Visarion, Profesoara, Roadele toamnei, Pasăre, Strâmbă-Lemne, Ion, Maria și Infinitul... Fiecare piesă reprezintă un mult pe care artizanul de la Giurcani ni-l oferă ca să-l prelucrăm, să-l înțelegem direct sau prin asociere cu alte prezențe ale locului – folclor și basmele copilăriei, din îndeletnicirile casei, starea evlavioasă, întâlnirea cu călugării locurilor, cu persoane scumpe și apreciate de compozitorul în arta prelucrării artistice a lemnului.

Îmbinarea în compoziții de largă cuprindere a lemnului cu fierul, dar și prezența altor materiale, gresia sau piatră-piatră, dau ansamblul și măreția, dar și echilibrul componistic, privesc în totalitatea ori în unitatea lor care ni se pare indestructibilă: Spiriduș, iarăși Fetele de la Giurcani, Semn de hotar, Arheologie, Pârcălab de Fălciu, Victorie – o compoziție de largă respirație în care arta și imaginația își arată preaplinul – apoi Absidă de familie și Pictorul ne trimite la cercetarea și aprecierea altor unghiuri ale lucrărilor – Albumului.

Compozițiile de felul celor enumerate – ansamblurile – ne poartă către alte deschideri care dau valoare lucrărilor de autor în Albumul care onorează tehnic Editura realizatoare: Sala „Arta” a Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, 2009, Expoziția din grădina, Expoziția de pe verandă, Expoziția din balcon, la care se adaugă secvențele care înseamnă individualități care reprezintă lumea noastră – Uliță din Giurcani, cu Vânătorul, omul aflat la Primul pahar, Văduva ori Pictorul sau Moș Stan, ca să admirăm Balta Cârja ori Toamna cu roadele câmpului sau peisajul care exprimă Toamna cea vijelioasă. Lucrări care dau personalitate altei laturi a activității artistului...

Lucrările în material distinct, ipsos sau numai fier au țintă artistică care pun în valoare nu numai amănuntul – geometria formelor, alegerea materialului, decuparea, torsionarea, forjarea, îmbinările, sudurile, ascunderea sau reliefarea detaliilor – ci până și ideile poetice, dându-le concretețea așteptată simțului artistic. Elementele de limbaj artistic în asemenea cazuri au expresia măreției spațiului către care aspiră: Pasărea fericirii, Dansatoarea, Simion de Bujoreni, Adam și Eva, Zborul spre infinit,

Nu numai în piatră sau fier, ci în tot ceea ce lucrează, Marin Rotaru se dăruiește obiectului proiectat prezentându-i în forma, mărimea, mișcarea și culoarea care convinge. Limbajul sculptural ca și picturile au specificul lor în relația cu vizitatorul, determinându-l să mai revină în sala cu exponatele. Lumea artistului devine, de la început, aceea a privitorului. Aceasta și pentru că, precum în sală, în albumul realizat totul mi se pare bine dimensionat și expus în locurile fericite înțelegerii noastre. Lucrările în ansamblu îl recomandă pe Marin Rotaru nu doar ca un multicultural, cum spuneam odată, ci și ca pe un bun cunoscător al tainelor materialelor și sufletului din care pune în operă adevărate metafore în volum, cum spune profesorul Gh. Alupoaei. Ca artist plastic el intervine asupra materialului cu știința deprinderii de o viață – ca pedagog și însuflețitor a compozițiilor sale.

20 IULIE - ZIUA AVIAȚIEI ROMÂNE ȘI A FORȚELOR AERIENE

Comandor (r) conf.univ.dr.ing. Ștefan GHEORGHE

România are încă de la începutul istoriei aviației o frumoasă tradiție, marcată de precursorii în construcții aeronautice: Traian Vuia, care la data de 18 martie 1906 s-a ridicat de la sol cu un aparat mai greu decât aerul; Aurel Vlaicu, cu un avion proiectat și construit de el, care pe 17 iunie 1910 realizează primul zbor complet; Henri Coandă, ce în anul 1910 prezintă la Salonul Internațional de Aeronautică de la Paris primul avion cu reacție din lume. De asemenea, reamintim că în anul 1910, avocatul Mihail Cerchez, originar din Bârlad, a construit primul aerodrom din România, unde s-au ridicat de la sol primii aviatori militari, printre care și Generalul aviator inginer Gheorghe Negrescu (pe atunci sublocotenent), tot bârlădean, ce pe data de 17 iulie 1911 obține brevetul nr.2 de pilot militar. Apoi, în urma Decretului Regal nr.1953 din 27 martie 1912, România se poate mândri cu prima școală de pilotaj înființată pe Dealul Cotrocenilor.

În prezent, aviatorii militari și civili sărbătoresc pe data de 20 iulie Ziua Aviației Române și a Forțelor Aeriene, odată cu praznicul Sfântului Mare Prooroc Ilie Tesviteanul, patronul spiritual și ocrotitorul temerarilor zborului. Această zi a fost stabilită prin Legea 382 din 28 septembrie 2004, deoarece până atunci se serba pe data de 17 iunie, ziua în care Aurel Vlaicu realiza în 1910 zborul complet. Cu acest prilej, în fiecare an, la Monumentul Eroilor Aerului din București, după ceremonialul militar și religios, se depun coroane de flori în memoria tuturor eroilor aerului, militari și civili.

În această zi, Piața Aviatorilor este survolată de avioane de diferite tipuri, cu reacție și clasice, aparținând Forțelor Aeriene Române și Ministerului Administrației și Internelor. La acest eveniment, sunt invitați să participe reprezentanții ai M.Ap.N., oficiali români și străini, cadre militare în rezervă și retragere și veterani de război.

În garnizoanele din țară cu baze și flotile aeriene, Ziua Aviației Române și a Forțelor Aeriene va fi sărbătorită prin demonstrații aviatice, simpozioane și expoziții tematice de cinstire a eroilor aviatori.

În acest fel, Românii îi omagiază și cinstește pe toți înaintașii care au plătit cu viața apărarea hotarelor țării și care rămân exemple demne de urmat pentru generațiile prezente și viitoare.

Fie ca bunul Dumnezeu și Sfântul Mare Prooroc Ilie să binecuvânteze și să ocrotească aviatorii.

Sursă foto: <http://www.looms.ro/bucuresti/turism/obiective-turistice/monumente/monumentul-eroilor-aerului/>

Viața trăită la cea mai înaltă tensiune poetică și intuiție ideatică*

Gheorghe CLAPA

Motto:

„...Ivirea mea n-aduce nici un adaos lumii,
Iar moartea n-o să-i schimbe rotundul și splendoarea.
Și nimeni nu-i să-mi spună ascunsul tâlc al spumii:
Ce sens avu venirea! Și-acum – ce sens plecarea? –”
Omar Khayyam

Friedrich Hölderlin scria: „plin de merite, omul poetic trăiește pe pământ” pentru că „poezii întemeiază ceea ce dăinuiește”. Everestul gândirii filosofice moderne a fost Immanuel Kant, a cărui vibrație lirică răzbate în finalul „Criticii rațiunii practice”, unde evocă entuziast sublimitatea cerului înstelat alături de cea a legii morale din sufletul său, pentru ca poeticitatea să fie larg prezentă, sub o formă decantată, în „Critica puterii de judecare”. Împăratul Marc-Aureliu, în meditațiile sale din cartea scrisă în limba greacă, „Ta eis heauton” – „Către sine însuși” – pledează pentru respectarea naturii, temperanță, bună înțelegere și mai ales efortul continuu către perfecțiunea morală de sine. Viața de esență intens poetică, a avut Giordano Bruno, care concepea libertatea metafizică absolută ca un zbor ascensional neîncetat al „intelectului eroic”, parte a Divinității care suie mereu către absolutitatea sa. Eminescu intenționa să modifice „Lucaferul” și mai ales „să-i înalțe cu mult sfârșitul”, în viziunea zborului neîncetat al intelectului „eroic” din lirica lui Giordano Bruno.

Gânditorii presocratici, precum și Platon, și-au creat viziunea metafizică în elan poetic exprimând însăși viața lor. În versuri, presocraticii – mai ales Empedocle și Parmenide – au fundamentat toate adevărurile primordiale, toate conceptele care urmau să fie ale întregii filosofii occidentale, după ce acele adevăruri urmau să fie sintetizate de Platon. Fără Pitagora, Tales, Empedocle, Heraclit, Parmenide, Zenon din Elea, Democrit etc., nu ar fi existat Platon, iar pe de altă parte, Wittgenstein afirmă, pe drept cuvânt, că sistemele filosofice euro-occidentale ulterioare antichității nu sunt decât „note de subso” la „Dialogurile” platoniciene. Prin urmare, din poezie s-a născut filosofia occidentală, la fel și cea indiană. Și amintim că tot din poezie, sub forma ei cea mai pură, s-a născut și filosofia morții din balada Mioriței, în viziune unică pe plan universal: moartea ca hierofanie feerică a omului cu întreaga natură, începând cu „gura de rai” de pe plaiul pământesc și sfârșind cu cerul înstelat. Viața lui Rabindranath Tagore reprezintă un model paradigmatic de trăire filosofică și poetică – în spiritul panteismului hindus, unificarea universală având loc sub semnul iubirii.

Nietzsche a îmbinat, asemenea presocraticilor, la modul ideal gândirea cea mai profundă cu poezia. Întreaga sa filosofie are vibrație și elevație lirică, în pisc aflându-se „Also sprach Zarathustra”. Platon și Nietzsche sunt citiți mai mult decât alți filosofi, tocmai pentru poeticitatea gândirii lor. La fel și Spinoza – citit mai ales de filosofi ca Hegel și Nietzsche – din cauza purității poetice și a elanului intelectual – amor intellectualis Dei – din „Ethica” sa, depășind infinit faptul că vorbește în teoreme și demonstrații cu aer rigid, more geometrico. O altă atracție a cărții sale o constituie demnitatea pe care o conferă omului de a fi una cu divinitatea. Aici, pe pământ, nu numai pentru că existențialismul este la modă – trăit și scris – ci mai ales fiindcă filosofia sa a suferit o comutare radicală datorită liricii lui Hölderlin, căreia i-a și dedicat o imensă

carte. Adevărul uman este poetic, este creația imaginarului nostru – grecescul poein înseamnă a face, a crea – pe când silogismele filosofice pot păcătui prin uscăciunea lor, alături de pretenția de absolutitate. Imaginarul poetic deschide fereastra spre realul pur uman, – care constituie fapta faustică și grandoarea omului.

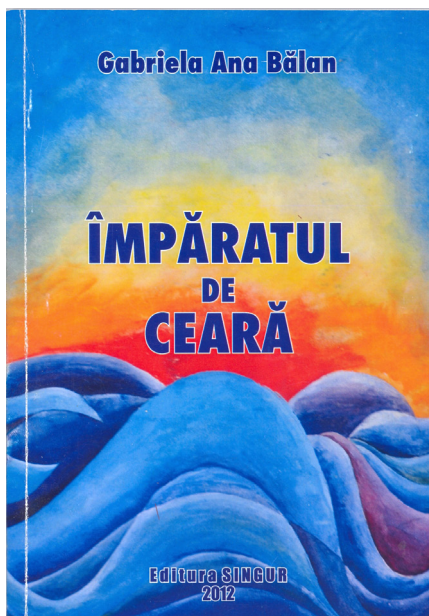
Omar Khayyam este modelul lui uomo universale care a creat nu numai pe plan științific – astronomie, matematică, medicină, – dar totodată a creat și viețuit pe plan filosofic și liric – de la tonalitate melancolică (n.n. vezi motto-ul acestui eseu), la entuziasm: „Surrâs și puritate! O, răsărit divin! În cupe scânteiază câte-un imens rubin./ Fă dintr-un ram de santal o harpă să vibreze/ Și arde altă creangă ca să ne parfumeze” și până la zbor mistic ultim: „La cei răi nu-mi voi spune, nici la cei buni secretul./ A gândului esență în verb sărac ar fi./ Eu văd un loc mirific, dar nimănui nu-ncredu-/ O taină am pe care n-o pot dezvălui”.

Pindar și Hölderlin și-au trăit viața la cea mai înaltă temperatură a liricii, și anume „gândirea poetică”. Cel mai de seamă poet grec scrie: „De orice înțeles, muritorii nu-și aduc aminte, dacă el nu dă în floare pe înălțimile sofiei”. Autorul romanului „Hyperion” este poetul spiritualității absolute pe plan universal. „A fost arhetipul poezilor, scrie Herman Hesse despre Hölderlin, predestinat de Dumnezeu și jertfit de Dumnezeu, strălucind în puritatea sa supraomenească, plin de noblețe și dureroasă frumusețe”. Dar, iată avertismentul lui Heidegger, infinit dator lui Hölderlin: „Ne-ar trebui multe zile cu multe ore privilegiate pentru ca meditația noastră să poată urmări la modul convenit drumul către un poem”. De acest lucru

Hölderlin era conștient, chiar și în perioada de penumbră a minții: „Totul este lăuntric,/ Aceasta separă/ Acest lucru îl apără pe poet// Temerarele, ai vrea față în față./ Să-i vezi sufletul/ Te-ai prăbuși în flăcări”. În aceeași perioadă nota – „Din Dumnezeu iese opera mea”.

În afară de „Sonete”, poezie profund gânditoare este teatrul lui Shakespeare. Monologuri precum cel al lui Hamlet („To be, or not to be, that is the question...”), al lui Macbeth („Măine, și-apoi mâine, și iar mâine/ Cu pași înceți se-alungă de la o zi la alta/ Până la ultima silabă-nscrisă-n timp...”), al regelui Lear purtând pe Cordelia moartă în brațe în mijlocul furtunii („Vă spun, nimeni nu este de vină, nimeni”), tragedia „Furtuna” – sunt doar câteva exemple de profundă poezie. Citim în „Visul unei nopți de vară” un tablou expresiv al celor trei mari „condamnați” la imaginarul poetic: „Nebunu,-ndrăgostitul și poetul/ Din fantezie pe de-a-ntregul sunt făcuți;/ Diavoli mai numeroși ca-n vastul iad/ Nebunul vede; îndrăgostitul, în delirul său./ Vede-a Elenei frumusețe pe-o frunte din Egipt./ Rotindu-și ochiul de extaz cuprins,/ Poetul vede cerul pe pământ, pe cer pământul./ Celor neștiute, condeiul lui, le dă un chip/ Iar vaporosului nimic îi află/ Sălaş să locuiască și un nume”.

Cel mai de seamă poet al modernității, Rainer Maria Rilke, și-a trăit viața ca un neîntrerupt poem, o poezie prin excelență suprasolicitant, în măiestrie neîntrecută, metafora. De aici influența sa asupra întregii lirici ulterioare, care a devenit „rilkeană”, inclusiv la Lucian Blaga – desigur fiecare poet asumând metaforismul la modul propriu. Dar (sub influență freudiană), lirica autorului „Elegiilor duineze” este vădit impregnată de un erotism dus până la obsesii antipoetice. Așa cum remarcă și Blaga, poezia lui Hölderlin

este lipsită de metafore, în schimb, este cea mai pură.

Mihai Eminescu a fost prin excelență „Denkender-Dichter”, poet gânditor, lirica lui suind supremele trepte ale gândirii. Concepții noi a formulat pe plan universal, de asemenea despre libertatea metafizică, despre prezentul poetic eterne, sau despre frumusețe ca fiind nu o armonie statică, încremenită – „secțiunea de aur” a vechilor greci – ci o armonie în mișcare. „Poezie gânditoare” nu înseamnă filosofare versificată, ci acea poezie iluminată activă care impulsionează inima, sufletul, spiritul la trăirea transfigurată a vieții de fiecare zi. Este viața ideală. Cititorul cu vocația trăirii poetice află acest impuls transfigurator la poeți-gânditori și gânditori-poeți precum filosofil presocratici, Pindar, Platon, Khayyam, Shakespeare, Hölderlin, Nietzsche, Eminescu, Tagore – și la alți creatori din aceeași familie cu largi deschideri luminoase. De fiecare dată descoperim în operele lor alte sensuri și de fiecare dată ne naștem altfel, purificați (Vezi și George Popa, „Viața filozofică, viața poetică”, în „Dacia literară”, anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. 5-6 (116-117), 2013, Iași, România, p.54-58).

Gabriela Ana Bălan este născută în Sibiu, la 19 septembrie 1968. A absolvit la Colegiul Național „Octavian Goga” Sibiu, promoția 1983-1987, la clasa de filologie-istorie. În 1984 este finalistă la faza națională a Olimpiadei de Limba și Literatură română. Din 1982 este membră a cenaclului sibian „Lumina”, unde din 1987 până în 1989 scrie săptămânal cronicile literare care apar în ziarul „Tribuna Sibiului”. Debutează cu poezie în revista brașoveană „Astra”, după care publică în mai multe numere ale revistei „Transilvania”. Obține

e-mail: revistaelanul@gmail.com
<http://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: **Marin Rotaru**

Redactor-șef adjunct: **Cristian Onel**

Redactori corespondenți:

prof. univ. dr. **Vlad Codrea**,

Univ. „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

prof. univ. dr. **Ștefan Olteanu**, București

Dan Ravaru, Vaslui

Corneliu Bichineț, Vaslui

Mircea Coloșenco, București

Serghei Coloșenco, Bârlad

Laurențiu Ursachi, Bârlad

Laurențiu Chiriac, Vaslui

Ion N. Oprea, Iași

Sorin Langu, Galați

ISSN: 1583-3593

Tehnoredactare: Bogdan Artene
 Tipar: SC Irimex SRL Bârlad

premia la concursuri și festivaluri în Sibiu, Mediaș și Târgu-Jiu. După decembrie 1989 este redactor la ziarul sibian „21 Radical”, până în 1993. De atunci și până în prezent este manager la SC „Vladis” SRL. Este căsătorită, are două fiice.

„În octombrie, deasupra unui copac care a dobândit semnificații, a rămas, vorba poetului, cerul fierbinte și gol...”

Acolo, în pitorescul peisaj la ceas de toamnă al Dumbrăvii, a curs sânge a cărui legendă va fi purtată prin timp.

Cerbul căruia copiii îi mângâiau, până nu demult, boticul umed, cerbul care se înălța demn, uriașă sculptură, în fața vizitatorilor, a gustat, cu prețul sacrificiului suprem, pâinea libertății căreia nu i-a descoperit decât, vai, gustul amar dincolo de fiara din om l-a împiedicat a pătrunde.

Credeau că cerbului i-a fost predestinat gardul, așa cum unii au crezut că nouă, animale la fel de bolnave, ne-a fost predestinată ciuma roșie.

Cerbul a încercat în octombrie ceea ce am încercat noi în Decembrie 1989, REDOBÂNDIREA LIBERTĂȚII! Izbânda însă ne-a fost frântă, pentru puțin timp norocul ne-a surâs...

Sfârșitul cerbului a fost cumplit... Nu a vrut să facă nimănui rău, nici măcar celor care l-au ținut captiv. Oamenii însă l-au prins, l-au bătut, după ce l-au înfometat. L-au legat cu o funie petrecută printre coarne și maxilar, de un copac. L-au lăsat să se zbată... funia să pătrundă adânc, picuri de sânge să curgă, viața să se stingă lent... Povestea lui? Povestea noastră... (Gabriela Ana Bălan, „Cerbul și gardul”, articol publicat în cotidianul independent „21 Radical”, Sibiu, marți, 12 noiembrie 1991).

„Împăratul de ceară” este o carte scrisă de Gabriela Ana Bălan întru limpezirea eului scurs de sub pleoapa destinului. O carte de suflet și pentru suflet. Prin acest volum de poezii ne-a demonstrat că scântea albă din sufletul ei a dat flacăra care a gravat sublim pe foile de hârtie „Împăratul de ceară”. În sunete astrale, duhovnicul sufletului unui suflet de poet cântă din liră pricesne în arpegii fulgerate, generatoare de sublim. Metafora e uimirea din respirația sângelui ei. Cosmosul umplut cu infinit brăncușian e mortarul din zidirea cuvintelor, cântec zbuciumat stors din trăiri personale: „Cuvintele/ Cum anii în biblioteci mirați/ Respiră prin ochiul ascuns între file/ Numărau împărații de la gâtul copilului/ Alungând marea la țarm/ Hrănirea cu alge ar fi cea din urmă izbândă/ Risipită cenușa imperiilor/ Se preface în orașe pentru săraci/ Negând umbra/ Mă visez/ Ram de cireș în grădina de gânduri/ Ucigaș și trișor/

Cu silabe ascuse în măneci” („Templu din umbra cuvintelor”); „Caut mereu cuvinte/ La care să mă închin/ Ele-mi fac reverențe/ Și-mi afișează în față/ Eternul feminin/ Eu le dresc cu biciul/ Le mânuiesc cu sabie și scut/ Vreau și să spun/ Vreau și să le ascult” („Cuvinte”); „E iarăși dimineată în cuvânt/ Și iarăși bate vânt de libertate/ Din 20 în 20 de ani/ Ne face Dumnezeu dreptate// Prietenii iarăși ninge în cuvânt/ Și iar se face curățenie în moarte/ Arborii tineri se aud crescând/ Pe linia ce bun de rău desparte// Și iarăși înflorește clipa/ În care iar istoria e dreaptă/ Și iar își scutură cuvintele aripa/ Alți 20 de ani la rând așteaptă// Cuvintele cum se rostesc și dor/ Trimit corăbii în viitor/ Și poezia, în sublim decor/ Le-ntâmpină biruitoare în portul lor” („Dimineată în cuvânt”).

A trebuit să vină toamna, în crinolina ei violetă, pentru ca zâmbetul să nu se transforme în grimasă, ci din odrăsluire luminată de fiorul misterului topit în poezie: „Există un anotimp când ochii/ Sunt acele ceasornicului scufundat în mare/ Și altul când rămân împietriți pe uscat/ Din oasele timpului măcinat/ Peste prezicerile mayașe/ Torn asfalt între cer și pământ// Cel mai mult iubesc toamna/ Așteptând-o trece mai repede anotimpul celălalt/ Cu foarte mult frig sau foarte mult cald/ Așa cum tatăl meu iubea/ O poezie de a mea cu un cal alb/ Prins într-un par de căpăstru// Palmele tatălui modelează timpul înghețat/ Pe tărâmul celălalt/ Pe oasele ceasornicului strig tic-tacul/ Cu care tot mereu începe veacul” („Poezie de toamnă”).

Cuvintele cu suflet de chihlimbar, în care dorm fluturii hipnoticelor nopți, par lacrimi ale unor ecouri de clopote afurisite în dogoarea melancoliilor de toamnă din parfumurile crizantemelor mov: „Sigur că da,/ Ferice de pasărea/ Care visează dar vai/ Celei care își frânge visul/ Și se mulțumește/ Cu resturi de pâine/ A ceea ce „orice pasăre/ Pe limba ei pierde” eu/ nu am deslușit-o încă/ în cele mai adânci înțelesuri./ Rămâne de analizat// Noaptea adorm/ Înconjurată de un stol de porumbei/ Mă visez devorată de vultur/ Și mă trezesc purtată de lebede// Oricum e toamnă/ Și mi-au plecat cororii// Oricum vine iarna/ Și mi se rupe inima/ De mila vrăbiilor moarte/ Și primăvara le aplaud/ Pe cele care supra-viețuiesc” („Oricum, e toamnă”).

A reușit chiar să se elibereze din voluptatea amurgului cu răsăritul soarelui pe limbă, cu herghelii de fluturi pe umeri și cu aripi de rândunică la subțiori, ca să purcedă să-și pună gândurile pe imaculata foaie albă de hârtie: „Mă sperie mă iartă/ Roata de foc în palmă/ Mă trece prin închisa

Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

poartă// Eliberează-mă/ Un fluture visează-mă/ O binecuvântare de arhanghel// În genunchi îți cer/ O aripă de înger/ Revine lumina – las-o să rădă/ Ea știe-iubirea/ E dincolo de moarte/ Nu invers/ Cum ai scris tu într-o carte” („Revine lumina”).

Poeziile au acea candoare feminină de fulgure spirituală, de înălțare estetică a viselor scurse prin ecluza strămtă a iluziei: „Deghizat în înger/ Între ochiul tău și cer/ Am stat la pândă la vânat/ Am prins în tolbă visele tale/ Împușcate în aripă și goale/ Vezi, am căzut în ispită/ De ce mă lași nepedepsită?” („Ispită”).

Ca familistă adevărată, o credincioasă convinsă și o mamă ce poartă o decență incoruptibilă, poeta Gabriela Ana Bălan își poartă trăirile ascunse încă în cutele sufletului spre marginile nesfârșite ale universului, cu frica de a nu răni sub nici un chip pe cineva drag și trage cu pistoale de soc înflorit, gloanțe din călți din cânepă îmbătătoare: „Când râde Alice/ Cântă un înger în paradis/ Când plânge/ Ochii de spaimă/ Înghețați mi-s/ Când vine spre mine prin din zbor/ Un porumbel de Dumnezeu trimis/ Și când deschide ochii/ albaștri/ Îngenunchează zeii” („Alice”), sau „Întăia oară te-am născut în gând/ Dorință, taină, legământ/ A doua oară te-am născut în vis/ așa cum îngerii mi te-au trimis/ cu ochii mari deschși a mirare/ priveai spre lume întrebătoare/ pe urmă te-am născut râzând/ apoi plângând, cântând/ și tot născându-te mereu/ tu încă ești în trupul meu/ în gândul meu/ în visul meu, sufletul meu// Și nu te teme dacă simți că-i greu/ Eu am făcut un pact cu Dumnezeu/ L-am întrebat „Ce Dumnezeu ai fi/ dacă desparți o mamă de copii?”// Și pleopa mi-am întins peste pământ/ Unde ești tu/ Să simți că și eu sunt” („Cântec pentru Denisa”).

Acum, când toamna s-a prins în dans cu vântul subțire și rece, cortina de tăcere a fost trasă, sihastra așteptare a debutului literar a devenit bucurie și certitudine, convertire a suferinței în extaz sufletesc prins într-o ardentă apetență de viață: „...m-am rostogolit din cerul verde/ al ochilor tăi/ prima ploaie de toamnă/ mă visezi din nou/ cum descompun din trup nisipul/ și îl închid în ou/ Când în sfârșit am evadat din pântec alunecam în sus/ Înspre cuvânt/ Ca într-o tăcere de început de cântec” („Eu”).

De aici încolo nu mai are cale de întoarcere, va trebui să ardă până ce cuvintele vor căpăta aure, sensuri și forme pline de miresmele unor clipe neperisabile: „Stai în fața colii albe, bate soarele/ Din stânga pe mine mă luminează/ Din nord ce ciudat arăți fără ochi/ Început de înger în flăcări/ Vor arde cuvintele, important e/ Să prinzi cât mai multe din zbor/ Ele rîd de tine cum cobori/ Și ridici mâna în semn de adio la chemarea lor/ Vezi și tu ce mai spune/ Desenează ce se cântă prin lume/ Scrie iubitei du-te în rai/ Fără să uiți vreo filă acolo că or mai/ Merge și alții arunci/ Odaia aprinsă pe fereastră deja/ O și prinzi din zbor cu

mâna întinsă/ De partea cealaltă spre flăcări” („Scrisoare unui poet tânăr”).

Neprefăcuta mea admirație rezidă din empatia sufletească stabilită în timpul lecturării versurilor cu esențe tari, care au adunat în ele toate furtunile și meandrele cosmogonice umplute de imponderabilitate: „Să traversăm timpul/ Prin curcubeele tale/ În dublă nuanță/ De sens și culoare// Vezi, ne face luna/ Semne cu aripa/ Vezi, lupci tineri strigă/ Spre noi „Trăiește clipă”// Și zeii înmuguriți pe ramul lor/ Zâmbesc complice într-un poem de dor/ Domniță, peste suflet îmi e frig/ Tu mă încălzești cu șoapte, eu te strig// Vezi, astăzi am vopsit o poartă/ Din lumea mea spre lumea cealaltă” („Să traversăm timpul”).

Drumul până la fruntea copacilor, ca și drumul până la inima cuvântului, e udat de lacrima cerului și bătătorit de vibrația aripilor păsărilor în prelungi arpegii printre marea de frunze tremurând verde sub ocean albastru. Poezia e aerul respirat între două bătăi de inimă, pasul desculț în iarba înroșurată a dimineții sub care păianjenii devin fluturi. Între vise, stă cuibul cântecului sufletului acestei minunate poete, gherul ce curge de pe coardele unei lire agățate în colțul lumii: „Tu mă privești doar pe furis/ Mă vindec când mă mângâi cu privirea/ Voi inventa o sărbătoare a ochilor deschși/ În iriși să ne legăm iubirea// Castelul tău e mult prea înalt/ Și turnul unde stau închisă-i prea ascuns/ Și totuși, tărâmul celălalt/ Tu numai cu privirea ai pătruns” („Sărbătoarea ochilor deschși”).

Amurgul, ca un urlat de lupt, își are cerul lui lăuntric cu zâmbet cafeniu în amintirile împănate cu vrăbii și rândunici, devenind rafinament psihologic, sinteză a trăirilor interioare și a amintirilor particulare mascate: „M-ai închis într-un clopot de lemn/ Răzbătea râsul tău prin muguri/ Scările nu duceau nicăieri/ Doar eu și șarpele casei fier/ Din el, flămând am mușcat/ Și oamenii au dat buzna/ Și nu m-au văzut// Tu-mi înșirai toporași pe săruturi/ Mă treceai pragul mireasă/ Când înainte când înapoi fără să vrem noi/ Fără să te scuturi/ De floarea ta aleasă” („Clopot de lemn”).

Însingurarea feminină se risipește de necuprinsul în doi, chiar și atunci când pășește prin lanul de secură însăngerat de sinuciderea unui pâlăc de maci înfloriți. Lacrima se înșurubează pe coloane astrale, pregătind o nouă morală, în poeme aprinse de lumina scursă din pana de înger sau arhanghel ce are în mâini sulite de crini incendiați de omăt. Contaminată de morbul poeziei Gabriela Ana Bălan are răbdarea slefuitoare de perle pentru a da strălucire cuvintelor: „Mi s-a topit imperiul/ Sub brațul lung al secetei lui Dumnezeu/ O scară de oțel/ Pe care îmi urc iluziile la cer/ Și un pumn de pioane colorate chinezești/ Atât au mai rămas din el// După milenii un negustor/ Îmi vinde sufletul la întâmplare/ De cealaltă parte a iluziei/ Pe un colț de clipă/ Moartea lipește plante/ Cu chipul meu de

împărat de ceară/ Dator către ceresul fisc/ A mia oară// Și zeii mi se închină sub aripă/ Și eu împart popoarelor cioburi de clipă” („Împăratul de ceară”).

La fereastră înnoptată a prezentului, poeziile acestei autoare par candelile luminând un drum al spiritului tot mai plin cu hărtoape. Versurile pline de candoare ard cu flăcări ce fulgeră mirare în dantelării meșteșugite și parfumate. Tâlcul cuvintelor din acest volum de poezii m-a atras în intimitatea poetei ca să cinez din roadele devenirii către lumină, frumos și iubire: „Încheie-ți șerpia la bluziță/ Ca o femeie de la Ecuator/ Lasă doar u-/ Mărul gol/ Cum ai văzut într-un tablou/ Scaldă-ți visele în cobilița/ cu lapte de nucă de cocos/ Întinde-te să dormi în rama/ Dintre timpul meu și timpul tău// Eu./ Pictorul acestui veac./ Cu o peniță/ Îți desenez izvoare la picioare/ Pe coapse cum alunecă vapoare/ Spre mările imaginate/ Și de sub ochșorii/ Cum placă trenuri spre vrăjite gări/ În loc de vânt/ Mă desenez pe mine în părul tău/ Cântând și în zori/ Ți-ndeplinesc o ultimă dorință/ Noapte bună, Domniță!” („Noapte bună”, Domniță”).

Metafora poetică e o lebedă albă ce n-a cântat încă, și sper să nu cânte mult timp de aici încolo, iar următoarele volume să-și afle cuibul în care să clocească ouăle marelui cântec. „Am frământat-o ca pe miezul de pâine./ Da, am trudit cu mare drag/ În ograda Limbii române// Vreau să împart cu voi/ Rația mea de cuvinte/ - unele mai coapte, mai dulci și mai colorate/ decât celelalte –/ când trec eu cu coșulețele mele/ Încărcate de cuvinte rebele/ Să uitați de griji și de rele/ Atât vă cer în schimb, vă rog frumos/ Să nu îmi ieșiți în cale/ Cu fețe posomorâte./ Cu vorbe goale/ Cu chipuri negre, cu bube și boli// Dacă eu trec zâmbind și rîd cu voi/ Vreau să primesc tot zâmbete înapoi/ Să ne danseze lumina pe crește./ Atunci când plâng eu – mi-a spus/ Tatăl meu cerul e veșted/ Și diavolii se așează în rând/ Și rîd de mine în hohot./ Dar când rîd eu, plâng dracii în iad./ Copitele le ard și se topec în smoală// Da așa trec eu, răzând, prin livada încărcată de rod/ Dulce a Limbii române, în poemele mele culeg cuvinte/ La ceasul care a sunat că mi-a venit rândul” („Cu mare drag”).

Poeta Gabriela Ana Bălan, autoarea volumului de versuri „Împăratul de ceară”, va învăța în acest timp să muște mărul roșu și parfumat până la miezul lui, până la sâmburii ce ascund viermele dizgrațios, ca să simtă gustul sângeriu al cuvintelor ce vor căpăta aripi să zboare spre înalțuri.

Te felicit călduros și-ți doresc multe și noi împliniri spirituale!...

* Gabriela Ana Bălan, „Împăratul de ceară”, Editura „Singur”, Târgoviște, 2012, 118 pagini.